

BREVIS CONSPECTUS

INSTITUTIONUM HERMENEUTICÆ,

IN QUAS

COMMENTATUS EST

FLORIANUS AZENBERGER

CAPITULARIS OBERALTACENSIS

L. L. O. O. PROFESSOR.

CUM APPROBATIONE SUPERIORUM ORDINIS.

ANNO MDCCXCVIII.

Straubingæ Typis Franz. Seraph. Lerno.

Nro. 1681.

Brevis Conspectus Institutionum Hermeneuticæ.

Imprimatur.

München im Churfürstl. Censur-
Collegio den 25. July 1798.

Reichsfreiherr von Schneider,
auf Regelsfürst

mppria Director.
von Bube, Sekretair.

Registr. Fol. 194.

Præsens Conspectus Hermeneuticæ nihil continet,
aut orthodoxæ Fidei, aut bonis moribus contrarium.
Imprimi ergo Typis & publice defendi potest. Ita
censet Consistorium Episcopale sessione Ratisbonense in
habita 1. Julii 1798.

Joan. Nepom. Episcopus Doryl.
Suffrag. Frising. Vicepræses mppria.

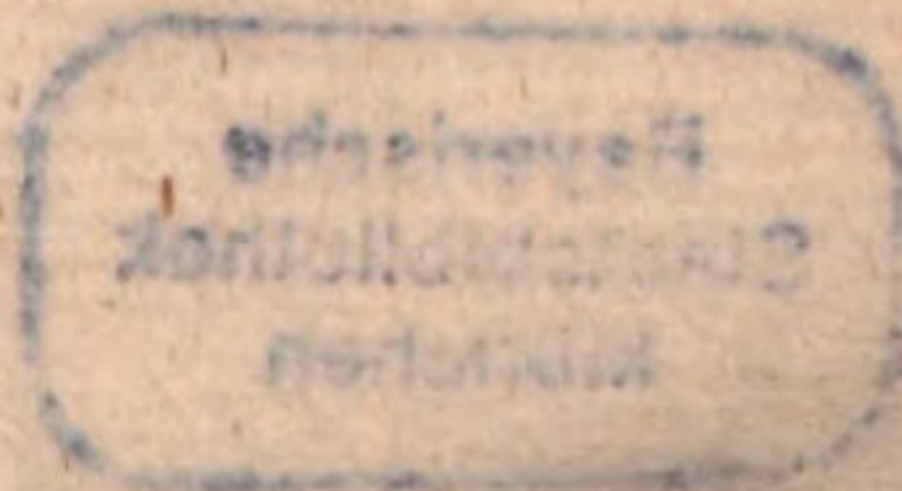
Consil. Reinfeld mppria.

PRAEFATIUNCULA.

En primæ Lineæ Institutionum Hermeneutices le-
vi adhuc calamo adumbratæ, quæ non solum suscep-
ti per annum Scholasticum laboris rationem reddant,
sed potius maioris operis, quod si mitior Minerva
arrideat, elaborare propositum est, Elenchum sistant.

Quæ in aliis huius disciplinæ institutionibus, de
sinceritate, & integritate, de canone, atque de S.
Librorum inspiratione pertractantur, consulto præter-
misi, quum partim ex Theologia dogmatica, partim
ex alia peculiari disciplina, quæ Introductio in S
Biblia audit, corrasa, &, ut libelli volumen intum-
mesceret, Hermeneutica inserta sint.

Ex eodem capite in recensendis codicibus, edi-
tionibus, & Versionibus S. Bibliorum ea duntaxat,

quæ propositum adiuverent, feligere ratus brevior
esse laboravi: meo enim iudicio obiecta disciplinarum
probe sunt fecernenda, & singula in suis disciplinis
pertractanda; quippe alias disciplina quæque emen-
dicatis ab alia opibus suffulta, intellectum confusione
perturbabit, & ratiocinium, ceu pestis omnis solidæ,
& profundæ cognitionis, levitate corrumpet. Scrip-
feram Oberaltachii 1798 ad finem anni Scholastici.

In-

Introductio.

§. 1.

Institutiones Hermeneuticae scripturo ad quatuor potissimum capita attendendum esse existimo: id enim bonae methodi leges; ad quarum normam Scriptorum quisque suas lucubrationes conficiat, requirunt. Primo Significatum vocis, sub qua disciplina haec comprehenditur, explicet, atque definiat; dein fontes, ex quibus eadem suas assertiones depromit, scrutetur; tum nexum illius cum aliis disciplinis ostendat; ac demum operis divisionem rite adornet: & horum quidem capitum discussio non solum huic, sed reliquis omnibus disciplinis praecedat, necesse est.

§. 2.

Hermeneutica est vocabulum, quod a Graecis recepimus, quibus Hermeneia tam actualem interpretationem, quam interpretandi facultatem denotat: interpretatur vero ille, qui verba ab altero prolata explicat,

plicat, illorumque sensum genuinum determinat. Hinc in sensu latissimo Hermeneutica nobis est: Institutio interpretandi.

Hæc interpretandi facultas jam a natura homini indita, passim ab incultis quoque, licet cum frequenti erroris periculo exercetur; verum cum habitus quisque naturalis usu, & temporis diuturnitate perficitur, sic naturalis quoque interpretandi facultas crebra inter exercitia adolevit, & distinctam regularum cognitionem adepta est. Hæc regulæ tam ab experientia, quam ab observationibus Criticorum suppeditantur; modum vero eas applicandi docent præcepta Logices, ac in materiis, quibus ista non sufficiunt, Ecclesiæ decisiones sunt consulendæ: immo præcepta Logices, & in rebus Sublimioribus decisiones Ecclesiæ sunt Criteria harum regularum bene, vel male applicatarum.

Disciplinam, quæ horum doctrinam exponit, quæ ista omnia edocet, summi faciant Theologi, siquidem missis Scholarum tricus Revelationis auctoritatem, Verbi Dei Scripti puritatem, ac Religionis Sanctitatem tueri studeant. Novimus enim, omnes, qui a veritate alieni contra Ecclesiam prævalere fervebant, ex S. Bibliis aut male intellectis, aut in sensum iniquum fraudulenter detortis sua tela defumisse. Hæc vero disciplina regulas statuit, quæ S. textus genuino sensui vindicando, suis difficultatibus expediendo, & distincte exponendo coaptantur, & dum difficultas nostro conamini insolubilis foret, in Ecclesiæ decisionibus nos acquiescere præcipiunt. Usus ergo Hermeneuticæ in omnem, quaquā late patet, Theologiam sese extendit.

§. 3.

Nunc agendum est de divisione ejusdem. Aequa divisio disumenda est ab obiecto; obiectum enim est materia disciplinæ. Obiectum Hermeneuticæ in genere est

est oratio alterius explananda; obiectum Hermeneuticæ inspecie, seu S. Hermeneuticæ est utriusque Fœderis Verbum Dei Scriptum; regulæ ergo in generales, & speciales abeunt.

Porro tam scriptura S. quam quæcunque oratio alterius triplici modo considerari potest: aut enim loquentis verba grammaticæ sunt explicanda, aut literalis eorum sensus eruendus, aut sensus typicus scilicet nimirum personæ; vel res, de quibus scribitur, alterius rei vel personæ symbola sint, exponendus. Hermeneutica igitur tam generalis, quam specialis juxta triplicem hunc sensum grammaticum, literalem, & Symbolicum, vel typicum dispesci debet.

Denique, cum scripta hæc, circa quæ interpretatio versatur, aut historici argumenti, aut poetici sint, vel doctrinam quamdam proponant; tam variæ regulæ, quam diversæ regularum Subdivisiones, & totius in sua capita Sectiones oriuntur.

Verum quia nostri laboris præcipuus scopus est Interpretatio S. Scripturæ, propterea Hermeneuticam S. per eminent. Hermeneuticam dicimus. Hæc superstruitur principiis generalibus methodo scientifica ex illis deducenda, & S. textui applicanda: adeoque illam recte definimus, quod sit Hermeneutica Systema regularum genuinum S. Scripturæ sensum eruendi.

Heic de studiis Subsidiariis adhuc differendum restaret, at melius illorum mentio suis locis iniicietur.

Pars I.

Hermeneutica generalis.

§. 4.

Omnem orationem in genere juxta triplicem sensum grammaticalem, literalem, & symbolicum five typicum consideraturi primo ad contemplationem sensus grammaticalis nos accingamus.

Sectio I.

De

Sensu grammaticali.

§. 5.

Est sensus grammaticalis, five sensus literæ ille, quem verba in se spectata ex usu linguæ referunt. Cum ergo oratio quævis patrio, vel extero sermone conscripta esse possit, eundem sub duplici respectu contemplemur. In lingua enim vernacula ad usum linguæ quam maxime respiciendum est, qui plerumque sufficienter indicat, quisnam conceptus cum hoc vocabulo conjunctus vel conjungendus sit: si vero orationem peregrino idiomate conscriptam interpretemur, præter linguam illam, & genium ejusdem præcipuas quoque versionis regulas calleamus necesse est. Præ omnibus igitur pauca quædam de genio linguæ in genere prælibanda esse existinavi.

§. 6.

Ad genium linguæ id omne referimus, per quod lingua pro certo quodam modo, & forma conceptuum

tuum quorundam magis quam aliorum flexibilis est. Vt interpretes hunc genium assequatur, magna attentione rimetur vocabula; quælibet enim lingua certum quorundam vocabulorum numerum, quorum diversissimus combinandi modus vitam nostram exercet, & notas rei cognoscendæ suppeditat, complectitur: hoc numero nostræ cognitionis limites terminantur, ipsiusque forma componitur; ac licet usus loquendi per innumeras anomalias ab universalibus regulis nos deflectere coegit, præsto tamen sunt regulæ quædam universales, quarum ope necessarium ab arbitrario distinguere potest.

Si grammatica universalis adesset, quæ distinctionem hanc perficeret, & id solum, quod necessarium est traderet, certe significatus vocabulorum magis fixus esset; verum quamdiu hæc desideratur, dispiciamus, ut criteria acquiramus, queis mediantibus essentielle ab arbitrarie assumpto separemus: sed in hoc argumento tunc demum proficimus, si ad originem linguæ reflectamus.

§. 7.

In lingua primæva illud præ omnibus exprimebatur, cujus actualis sensatio cum tono, per quem denotabatur, connecti potuit, inde motus corporis, & species animalium ac plantarum magis frequentium denominabantur: illorum ergo vocabulorum, quæ cum lingua e cunis prodierunt, significatio maxime nota & fixa est; quapropter simplicissima conceptuum signa radices nimirum, seu vocabula primitiva totum compositum repræsentant. Verum, quum ejusmodi tota suas modificationes, vicissitudines, & relationes habeant, patet, quod vocabulum quodvis, quantum fieri possit, hisce variationibus conformetur; sed in hoc molimine curandum est, ne forsan loquendi modus, tam grammaticæ, quam etiam philosophicæ, sive in se erroneus fiat, ac nullum sensum præbeat.

Lin-

Lingua igitur eo majorem perfectionem indepta est, quo facilius ex ejusdem radicibus vocabula diversæ significationis ita combinari, & derivari possunt, ut ex structura vocabuli significatio ejusdem elucescat: verum quum etiam vocabula æquivoca dentur, propria illorum significatio restitui potest, si nimirum in tali phrasi, ubi denuo nativam suam vim fortiuntur, & nullum aliud tam adæquate infervit adhibeantur.

§. 8.

Hæc de Vocabulis, quibus res sensibiles, sive potius impressiones earundem denotamus: Ast quum etiam ea, quæ non in sensus cadunt, sermone exprimantur, metaphoris indigemus, non quidem in sensu poetarum, sed in sensu philosophico, tamquam vocabulis, queis in defectu nominum priorum utimur. Quum enim primarius sermonis scopus sit, ut vocabula nostras cogitationes, & sensationes aliis communicaturi quæramus, necesse est, ut, si nova sensatio succedat, aut conceptus abstractus exprimendus sit, metaphoram, siquidem ad excitandam in altero hujus conceptus repræsentationem novum vocabulum desit, inveniamus: Si hoc cum successu tentaverimus, tum metaphora inter reliqua vocabula iure recipi potest: notandum tamen est, omnem metaphoram nunquam omnimode rei comparatæ conformem esse; sed sæpius eam designandis diversissimis conceptibus adhiberi, si diversum comparationis tertium assumatur; & in genere linguam propriis vocabulis egenam, metaphoris divitem esse.

§. 9.

Nihilominus metaphoræ suam vtilitatem afferunt; quælibet enim lingua in ingentem vocabulorum molem accrevisset, nisi numerus radicum pluribus modis imminutus, & ex unica radice integra vocabulorum classis formata fuisset.

Hanc imminutionem præter metaphoras præcipue combinatio, & derivatio vocabulorum præstiterunt: Etymologia igitur vocabula sub hoc respectu considerat, & sane eventu optimo; nam Etymologia memoriam adjuvat, quum absque illa omnia vocabula a se invicem essent independentia, quod fini, & perfectioni linguæ repugnaret, in qua radicum numerus quam maxime modicus sit. Propterea optandum esset, si non solum radices linguæ vñacum originaria significatione innotescerent; sed vocabula quoque derivata, & composita significatione suæ origini congrua gauderent. Ob hanc rationem Etymologia in vocabulis derivatis originariam radicum formam, & significationem indagat, quam maxime vero illud, quod linguæ characteristicum est, palam facit, asservat & amplificat. Interim tamen illa non ubique rem integram aut integrum conceptum, sed plerumque rem, & conceptum ex una duntaxat parte ob similitudinem quamdam per multa alia discrepantia non sublatam indigitat: verum nihilominus insignem usum præstat, immo in linguis emortuis, in quibus sola vocabula nude posita supersunt, necessaria est. Etymologia grammaticum derivatorum vocabulorum sensum præbet, in quantum ipse ex conceptu radices, & particularum in augmentatione adjectarum determinari potest: quapropter Etymologia theoria compositionis, derivationis, significationis, et ordinis adjectarum particularum nititur.

Præter Etymologiam necessaria quoque est perfecta Syntaxeos notitia, quia per illam quæcunque Phrasis in sua determinatione figitur.

§. 10.

Insuper multa esse in linguis hypothetica, quæ non aliam rationem nisi usum loquendi agnoscunt interpret sciat: hic loquendi usus diversas anomalias causatur, retinendus tamen, ne alioquin aut nova lingua esset

esset adornanda, aut vetus ita immutanda, ut ab aliis non intelligi periclitaremur. In Lexicis igitur vocabula sunt figenda, sphaera conceptuum, qui eisdem subsunt, stabilienda, & duplex vocabulorum classis perpendenda; quædam enim vocabula res sensibiles repræsentantia per usum loquendi minus corrumpi possunt, quam illa, quorum conceptus abstractione sunt formati.

Huic corruptioni medebitur brevis quædam definitio nominalis: sed cavendum est, ne conceptus cum vocabulo conjunctus ex illis formulis oriatur, in quibus passim hoc vocabulum adhibetur, & sic ipsa definitio studiose huic loquendi modo conformetur. Ex hisce omnibus sequentes resultant regulæ.

§. II.

I. Videndum est primo, utrum per vocabulum res sensibilis, vel conceptus abstractus exprimatur.

II. Res sensibilis vel per nomen proprium, vel per Metaphoram innotescit.

III. Si nomen proprium adhibetur, tunc Etymologia disquirat, an sit nomen nudum, sive simplex radix, an vocabulum ex aliis compositum. Id vero per Etymologiam patebit, quia hæc vocabulorum derivatione occupatur.

IV. Si nomen compositum est, tunc adjectæ particulæ probe examinentur, annon, & qua demum ratione sensum, & primariam simplicis radices notionem immutent.

V. Si vocabulum metaphora est, tunc exquiratur ratio similitudinis, & hujus extensio, ac ambitus. Cæteroquin metaphora tam radix, quam nomen com-

compositum esse potest, quia in utroque casu solius translationis ratio habetur; propterea priori quoque regulæ subjacet.

VI. Si per vocabulum conceptus abstractus exprimitur, tunc vocabulum denuo potest esse vel nomen proprium, vel metaphoricum; simplex vel compositum. Quia nomen proprium aut ex lingua patria, vel ex terra desumptum est; aut antiquum vel recenter confictum.

VII. Si vocabulum patriæ, vel extræ originis, antiquum, aut noviter confictum est, semper quærat, quanam ætate, in quanam gente, quonam scientiarum cultu ortum sit, et quamdiu vixerit? Porro, an verum sit nomen proprium, five an falso tantum pro tali habitum: cautione heic opus est; nam plurima, si non omnia antiquorum vocabula conceptus abstractos denotantia sunt metaphorica, nullatenus vero nomina propria.

VIII. Si de ratione conceptus cum vocabulo connexi constat, tunc demum Syntaxis consulatur, quæ varias vocabulorum ad invicem relationes exhibendo sensum grammaticum completum reddit, & manifestat.

IX. Usus loquendi in vocabula tam seorsim considerata, quam Syntactice connexa multas anomalias inducit; ergo videndum est, an nullam in vocabulis æquivocationem pariat, & quomodo hæc, si adsit tolli quæat. Porro, quamdiu hic vitiosus loquendi usus duraverit, donec emendatus fuerit: denique, an revera in sermonem istum, qui disquisitioni subditus, suum influxum inferuerit.

§. 12.

Interpretatio grammaticalis præcipuum usum præstat in adornandis ex una lingua in aliam versionibus. Quum in lingua vernacula non minimæ quandoque difficultatis sit, ut quispiam sensum genuinum eruat, in reliquis linguis, quas cum materno lacte non imbibimus, difficultatem eo majorem esse consequitur: hinc non tantum præcedentes regulæ probe observentur, sed & illæ, quæ de sensu literalis recte investigando afferentur, adhibeantur cum ea tamen cautione, ne alium interpretando nostros conceptus illius conceptibus substituamus.

Ille ergo, qui Versionem libri molitur, non solum genium linguæ illius ex qua, sed etiam hujus in quam versionem instituit, exacte calleat; nam deficiente vel unius ex hisce binis cognitione a genuino scriptoris sensu aberrabit, nec unquam notionem, qualem suis verbis auctor subesse voluit, consequetur. Verum ut hoc felici eventu præstare valeat, ad sequentes regulas reflectat.

I. Se ipsum examinet, quousque in notitia veriusque linguæ progressus sit, & si in una, vel utraque deficiat, quousque defectus iste sese protendat.

II. In argumento, quod pertractatur, probe versatus; sit nam notitia sensus literalis mirifice adiuvat indagationem sensus grammatici.

III. Si locus difficilior occurrit, utriusque linguæ proprietates bene expendat, improbo labore in illo reddendo defudet, & non nisi urgente necessitate hypothesin quamdam amplectatur.

IV. Si lingua jam est emortua, & unum, alterumque vocabulum aut penitus ignotum, aut saltem æqui-

æquivocum; tum Sororias præcipue viventes adhuc linguas consulat; quapropter si laudem solidi, & genuini interpretis anhelet, non modicam earum cognitionem sibi comparet, ut discernere possit, an reapse linguæ intermortuæ vocabulo ille sensus, quem in altera lingua habet, attribui queat; præ omnibus aliis vero, an linguæ emortuæ vocabulum, cum altero superstitis linguæ sit unum idemque, & si demum quoad literas non plane sit idem, an sanæ, & sobriæ Etymologiæ ope cum illo conciliari possit.

V. Caveat ab immoderato Etymologiæ usu, ne ex præconceptis opinionibus Similitudinem effingat, ubi tamen nulla est, & sic in argutias declinet, quam longissime sensim, sensimque a genuino sensu deflectens.

VI. Eandem cautionem adhibeat in Usu Lexicorum, & Glossarum a Scholiastis scriptarum, ne illis aut parum, aut nimium tribuat.

VII. Consulat si præsto sint, alias ejusdem libri Versiones.

§. 13.

Huc quoque critica vocabulorum expositio referri debet. Si Sermo scriptus est, quem interpretamur, auctoris quoque ac integri libri genuinitas probetur, cui negotio Critica sese submittit, quæ præterea etiam manuscripta, & incunabula perscrutatur: sæpissime enim liber sublestæ fidei auctorem quemdam celebrem mentitur, ut ab antiquitate non minus, quam ab auctoris nomine famam acquirat.

An talis liber istius auctoris opus sit, erui potest ex consensu virorum in hac arte peritorum, qui unanimi voce hoc scriptum illi tribuunt, & vel coævi,
aut

aut certam rei notitiam adepti, aut certis ex puro fonte depromptis relationibus de vero auctore convicti sunt: ex consensu locorum alibi citatorum, quando patet citatorem genuinum opus coram se habuisse: ex consensu styli cum cogitationum Serie, quem auctor in alio Scripto manifestum reddidit: demum ex consensu circumstantiarum tam ævo scriptoris, quam factis eidem contemporaneis conformium.

Tali modo de genuinitate integri operis constare potest; attamen in antiquis documentis plurima sunt mutilata, immutata, & interpolata, cum apographa aut diuturnitate temporis, putredine, & igne, aut amanuensium oscitantia corrupta haud amplius legi potuissent. Hinc notandum est:

I. Originarius textus eo probabilius ecorruptus est, quo plura ejusdem libri apographa facta sunt.

II. Manuscriptum, ex quo reliqui codices descripti sunt, hos omnes superfluos reddit.

III. Codices de textu in originali contento testantur, adeoque si de textu nondum constat, iidem sunt conferendi, variantes lectiones colligendæ, & ponderandæ, ac probabilissima, sive auctoritatem codicum, sive contextum spectemus assumenda, & criticæ conjecturæ illi demum scribendi vel cogitandi modo, quo auctor utitur, conformandæ, cautissime tamen, si ex codicibus genuina lectio elici nequeat, adhibendæ.

Sectio

Sectio II.

De

Sensu literali.

§. 14.

Post explicatum sensum grammaticalem sensus literalis discutiendus est. Comprehendimus sub sensu literali illum sensum, quem verba sive proprie sive improprie ratione integri contextus exhibent. In sensu grammaticali vocabula quælibet in se ipsa prius juxta nativam, dein juxta translata eorum significationem spectavimus, & contextum in adjumentum duntaxat illa explicandi adscivimus: ast in sensu literali eam sententiam ponderamus, quæ per vocabula ista, in quantum sunt connexa, exprimitur, ubi contextus vices adjumenti haud subit, sed præcipuas partes sibi vindicat; series enim orationis indicat, quem sensum, et quod scribendi consilium scriptor animo concepit, ad quem loquendi usum attendit, & quasnam id eas in altero excitare voluit.

§. 15.

Iste sensus literalis generatim abit in proprium & improprium. Proprius est si verbis nude spectatis sententia patet. In hoc sensu vocabula eam præcise significationem subeunt, cui denotandæ primitus sunt destinata, consequenter plurima pars rerum speciale suum nomen habet. Quia successu temporis societates, et cum illis conceptus hominum increverunt, ideo necessario nova vocabula prodierunt; ast nec illa multitudini rerum indies auctæ suffecerunt; immo continuo multiplicata non nisi confusiones induxissent, qua propter unum alterumve vocabulum ad res novas designandas, dummodo quæpiam similitudo depre-

B hendi

hendi potuit, translatum fuit, unde sensus improprie ille est, qui per vocabula impropria exhibetur. Hic posterior loquendi modus pœsi suas cunas dedit, dum major troporum numerus enatus fuit, qui, quum etiam Phantasiam mulceret, non raro in vitam communem transiit, ita, ut sæpius propria significatio sensim neglecta perierit, & translata postea familiaris facta in sermonem quotidianum transierit. Si historia, aut doctrina scribitur, plerumque propria vocabulorum significatio adhibetur, improprie Pœsis tamquam peculiarem requirit.

Primo agendum est de scriptis historicis, tum de poeticis, ac denique de illis, quæ doctrinam complectuntur; plurima enim morum præcepta, dum ab Orientalibus traduntur, stylum poeticum amant, quæ proinde prior recensendus est.

Caput I.

De

Scriptis historicis.

§. 16.

Scripta historica ob claritatem styli parum difficultatis facessunt; plerumque enim nativam vocum significationem, quæ vocabulis grammaticæ expensis innotescit retinent: immo stylus historicus, quæ tantis strictè sumtus in grammaticali tantum interpretatione acquiescit, eaque absolvitur. Ast in sensus literalis expositione historiam simul explicare, illamque interpretari sciamus: quæ propter non tantum nominum sed rerum quoque cognitio huc accedat.

§. 17.

§. 17.

Historiam itaque explicaturus accuratam notitiam illius facti, quod refertur, sibi comparare studeat, ad quam obtinendam requiritur:

- I. accurata notitia personarum de quibus agitur,
- II. - - - locorum, in quibus agentes versati sunt.
- III. - - - temporum, quæ historia illa emetitur,
- IV. - - - circumstantiarum, quæ factum comitantur,
- V. - - - auctorum, qui idem argumentum tractarunt.

§. 18.

Quamobrem scriptorum auctoritas trutinanda est, an fidem mereantur, & quatenus jure eandem exigere possunt.

Hinc tria considerata veniunt, objectum historiarum, subjectum eandem referens, & ipsum testimonium respectu subjecti. Nam historia, quæ veras in factis contradictiones continet, quæ solido fundamento caret, mendacium non autem historia est, & officium interpretis exposcit, ut ille nunquam falsitatem pro veritate obtrudat, sed de illa suos lectores, vel auditores commonefaciat.

§. 19.

Ratione objecti circa sequentia puncta interpres sollicitus sit:

B 2

I. An

I. An aliis historiis fide dignis non contradicat.

II. An mere impossibilia forsan contineat. Sunt quædam quæ difficillime assensum impetrant, nihilominus vera; talia non statim reiicianter, sed diligentius examinentur.

III. An historia connexionem habeat, et in uno loco non affirmet, quod in altero negat.

IV. An facta, quæ referuntur cum indole, statu, & ævo personarum, conveniant.

§. 20.

Ille, qui historiam conscripsit, debuit aptus esse veritati dicendæ tam ex parte intellectus, quam voluntatis, consequenter ab illo requiritur,

I. Ut sciat, quæ in conscribenda historia observentur, ut habeat solidam doctrinam aliorum relationes ad trutinam revocandi, neque partium studio seductus nec oscitantia in errorem actus, nec levitate aberrans, nec præconceptis opinionibus irretitus, neque ingenii defectu sit laborans.

II. Ut ea, quæ illi sunt nota, tam apte proponat, ut verus eorum sensus comprehendere queat.

III. Ut sciat, quam bene conducat veritatem dixisse, eamque præ omnibus cordi habeat, nec amore, neque odio alieno in illam iniquus.

§. 21.

Propterea interpretes scripti historici, si suum officium explere velit, attendat:

I. An

I. An auctor aliunde non sit suspectus, ob commenta, & fictiones.

II. An nulla causa adsit, quæ illum ad reticendam veritatem, vel ad mendacium effutiendum impellere potuisset; aut talis, quæ illum elegantis potius dictionis, quam veritatis curam habuisse convincat.

§. 22.

Denique investigandum est, an auctor ipsemet facto relato sit coævus, an eidem interfuerit, vel majorum traditioni, & scriptis inhæserit. Hæc omnia solidus scripti historici interpres indaget, ne sensum stistoriæ cujusdam exponendo, auditores, vel lectores suos mendaciis obruat, & illis ob suam inscitiam ludibrio sit. Attamen nihilominus in ipsum auctorem æquus sit; nam non omnia, quæ repugnare videntur, reapse repugnantiam involvunt, ideo sæpius locorum conciliationi via relinquitur, dummodo hæc ipsa conciliatio non nimis temere arrepta sit, ita ut quilibet præjudiciis liber de contrario convincatur: multi, & magni nominis interpretes, scriptis, quæ explicarunt, apertam vim intulerunt.

Caput II.

De

Scriptis poeticis.

§. 23.

Majus negotium faceffit stylus poeticus, qui veritatem ornamentis, & elegantis involutam inermi oculo subducit, ubi verba adhibentur in se æquivoca, & ipsi-

ipsimet conceptus non tantum insolito ordine se consequuntur, sed etiam sub imaginibus repræsentantur, ut magis Phantasia ex illis delectationem, quem intellectus instructionem capiat.

§. 24.

Scriptum poeticum explicaturus absolutam habeat Theoriam Troporum. Talis Theoria debet esse philosophica, solida, diu mente versata, quæ Hermeneuticam multis novis adinventionibus ditet, et in genium linguarum profunde penetret. In ea declarandum est, quomodo mentis facultas imaginandi hos, et illos tropos progenerat, prouti affectus excitat, & excitatos magis incitat, aut temperat, quibusnam imaginibus, expressionibus affectus utuntur præsertim commiseratio, ira, contemptus, lætitia, aut amor, quomodo istud per imagines loquendi genus modo audacius exurgit, moderatius modo componitur, prouti nimirum Phantasia magis, aut minus calida hominis vel integræ nationis sensum & passiones afficit, dirigit, & proripit, ac in quosnam tropos læta, anxia, sublimis, & suæ dignitatis conscia mens præ reliquis inclinat.

Talis igitur Theoria mediantibus tropis philosophice explicatis, interpreti non solum mentis intuitum acuet, ut statum animæ, quæ per illa sese manifestat, explorare possit; sed capacem quoque reddet, ut has, & illas per imagines loquendi formulas perspicuas habeat, neque per eas, dum a Phantasia, & affectibus justo majus, aut minus augentur, vel diminuntur, decipiatur.

Fateor hanc theoriam, quæ summi momenti est, et huc usque desideratur, difficillimam, nec levi, aut perfunctorie suscepto studio acquirendam esse; ast ut illam assequatur, interpretes omni virtute contendat. Donec ergo hæc theoria stabilita fuerit, interpretes singulorum troporum, & reliquorum figurate dicendi modorum

dorum naturam perscrutetur, & definiat, ac simul in statum mentis inquirat, qualis in illo hæcce scribente fuerit; tunc observationibus dives hujus theoriæ ideam per abstractionem sibi formet, quam ductis semel primis lineis facilius perficere potest.

Denique animadvertat, in quonam genere ista poetica scripta, quæ explicat, confecta sint, an in genere epico, dramatico, lyrico, vel alio, singularum proprietates exponat, & quomodo illis satisfactum sit, ostendat: nisi hoc fecerit, scriptorem tantum præleget, vel in aliud idioma transferet, nullatenus vero explicabit.

Caput III.

De

Scriptis, quæ doctrinam continent.

§. 25.

Præter duplex hoc Scriptorum genus aliud constituunt illa, quæ doctrinam quamdam proponunt. Si tale interpreti explicandum sit, tunc inprimis in objectum, de quo agitur, dein in methodum, qua proponitur, ac demum in dictionem, quæ adhibetur, inquirat.

Quod objectum attinet, illud potest esse vel theologicum, vel philosophicum; unumquodque horum iuxta varias disciplinarum suarum subdivisiones varium esse potest: quodcunque tamen sit, interpretes illo occupatus non tantum generalia, & prima principia hujus disciplinæ sufficienter teneat, verum specialem quoque eorum applicationem, & nexum disciplinæ hujus cum aliis scientiis calleat, ut sciat, quæ vera a falsis sint discernenda.

Hoc

Hoc si ad methodum, qua liber conscriptus est, attendet, melius cognoscet: hæc enim methodus est philosophica, si ea præmittuntur, quæ cæteris rite intelligendis lumen affundunt, & cuncta justo ordine ac legitimo nexu ex prioribus deducuntur; vel methodus stricte mathematica, ubi per axiomata, postulata, definitiones, theoremata, & problemata doctrina hæc a scriptore proponitur: aut nulla omnino methodus adest, quando omnia ab auctore promiscue tantum proferuntur, & solum id, quod in rem confert, seligitur, quod in Proverbiis, Parabolis, & moralibus Orientalium sententiis observamus. Si methodum deprehendit, tunc pervestiget, an hæc præ alia fuisset adhibenda, & in quantum hujus methodi legibus morem gesserit auctor.

Denique dictio examinanda est, utrum doctrina illa stylo plano, & simplici, vel scholastico, aut poetico & allegorico exposita sit.

Hæc in genere observanda sunt de scriptis hujus generis: verum quia singuli conceptus resolvantur, interpreti curæ sit, ut tale tentamen cum successu instituat, & ad calcem perducatur.

§. 26.

Interpres scrutetur, an iste, circa quem modo versatur, conceptus sit simplex, vel compositus. Si simplex est, tunc utpote ob notarum defectum nullam repugnantiam involvere potest; sed clarus, & reliquis distinctius percipiendis inservit: quando talis conceptus simplex per certum, & determinatum vocabulum exprimitur, tunc vocabulum hoc tamdiu fixam suam significationem retinet, quamdiu usus loquendi nullam in hanc linguam inducit mutationem, & talia vocabula sunt norma, ad quam sibi invicem succedentes linguæ mutationes exiguntur. Conceptuum horum numerus sane exiguus est, quapropter inter-

Si

pres magis a neglecta, quam nimia, & superflua definitione sibi caveat.

Si conceptus aliquis compositus est, tunc definitione explicari potest, ac debet. Talis conceptus vel ideo compositus est, quia res ipsa, quam exhibet, composita est, aut quia relationes talium rerum repræsentat. Ab hisce terminis decipi periculum subest; præsertim si mera vocabula, non vero res ipsas didicerimus. Definitione heic indigemus, ut sphæram talis conceptus determinemus, ex hac enim neglecta sequelæ haud parvipendendæ suboriuntur: nam, cum quidam interpretes suas notiones confusas ad explicanda S. Biblia attulerunt, evenit, ut turbas in Ecclesia moverent, atque sectis originem darent. Si ergo vocabulum alicubi deprehendimus, cui conceptus arbitrarie compositus, sive potius confictus subest, errorem timeamus, quem declinare possumus. Si non tantum vocabulum, quam potius conceptum ejusdem definientes illius natales scrutati fuerimus.

§ 27.

Ob hanc rationem illa scripti loca consulamus, in quibus conceptus hic cum alienis conceptibus minus connexus est; illud præsertim, quod in conceptu arbitrarium est indicetur, & arceatur: quia conceptus cognati ex omnibus facillime confunduntur, ideo non tantum eorum vocabula, sed etiam res substratæ ab interprete probe secernantur, & discrimina explicentur.

§. 28.

Præter hæc ad operis harmoniam attendatur, utrum conceptus hi bene sibi cohæreant, an vero, & quando, & qualis conciliandi modus super sit; de quolibet enim scriptore censendum est, quod ille neutiquam opus contradictione plenum, sed solidum & concordans concinere voluerit.

§. 29.

Hæc, quæ modo dicta, & synoptice pertractata sunt, sensum literalem concernunt, nunc ad finem hujus capituli de sensu duplici literali agendum est. Concedimus plures sententias diversimode exponi posse, quæ expositiones sub vario respectu veritati non repugnant, præcipue si fecundus scriptor opus perfecit: attamen videndum est, quem sensum ipsemet auctor suo sermoni supposuit, sive, qui facilius ex Scopo, & contextu operis derivatur. Immo nisi scriptor se hunc & illum sensum intendisse asseveret, duplex sensus verbis ejusdem neutiquam affingendus est.

Hæc de literali, nunc de typico.

Sectio I.

De

Sensu typico.

§. 30.

Sensus typicus ille est, qui non immediate ex ipsis verbis elucet, sed de quo constat, quod per res sive personas tamquam Symbola rei, vel personæ subintellectæ indigitetur.

§. 31.

In tali casu aut res est Symbolum rei, vel personæ, aut persona est Symbolum rei, vel alterius personæ. Quodcunque tamen obtingit, interpretes prius de fundamento hujus sensus typici cogitet, ne precario illum adstruat, & rationibus undequaque petitis, ac vix probabilitatem inducentibus aurem præbeat. Videat,

deat, quænam necessitas postulet, ut typum admittat. Hinc intentionem scriptoris, & modum scribendi eiusdem bene perpendat. Ex intentione, sive scopo scriptoris liquet, cur rem, vel personam, quam describit, alterius rei, vel personæ Symbolum esse velit: ex illo autem modo, quo scriptum exaratum est, scriptorem reapse hoc Symbolum adhibere voluisse constat.

§. 32.

De scopo igitur notandum est, quod gravis sit; nam ob leve momentum prudens scriptor alium sensum a literali diversum non intendit. De Dictione teneatur, ex illa patefcere debere:

- I. Sensum literalem vel non, vel saltem non primario ab auctore sibi esse propositum.
- II. Sub re vel sub persona proposita hanc, vel illam præcise rem vel personam subintelligi.
- III. Distingui posse, quid ex terminis dictionis symbolo, & quid rei per symbolum denotatæ attribuendum sit.

Præterhæc discrimen dictionis typicæ a mere allegorica expendendum est: nam in allegoria, ubi pariter aliud verbis, aliud sensu ostenditur, res vel personæ alterius rei vel personæ Symbolum est. Ast præterquam, quod scopus sit lectorum delectatio, in Allegoria duplex sensus neutiquam adest, sed literalis improprius tamen sive tropicus habetur; quum in sensu typico verba tam proprie, quam improprie assumi queant.

Pars II.

Hermeneutica specialis.

§. 33.

Hucusque generalia interpretandi principia præmisimus, nunc circa eorum applicationem in speciali quodam libro instituendam versabimur. Objectum hujus applicationis est s. scriptura utriusque fœderis, sive illa librorum collectio, in quibus divinæ revelationis documenta continentur & asservantur. Horum librorum interpretatione cum fructu occupatur interpres, quum ab illis, qui extra Ecclesiam sunt, variæ ac pro lubitu exponi soleant, a nobis ergo officii ratio postulat, ut nostras assertiones non tantum ab Ecclesia proponi, sed etiam ipso verbo Dei scripto comprobari illos convincamus.

Hinc triplicem sensum in scriptura investigemus, ac discutiamus.

Sectio I.

De

Sensu grammaticali S. Scripturæ.

§. 34.

Ut de sensu grammaticali S. Scripturæ æquum judicium ferri possit, considerandum est, S. Libros non uno, eodemque idiomate conscriptos esse; sed Libros V. T. hebraico potissimum, illos vero N. T. græco sermone.

Caput

Caput I.

De libris V. Testamenti.

§. 35.

In V. Testamento libros hebraico idiomate conscriptos habemus: Pentateuchum, Josuam, Libros Judicum, I & II Samuelis, I & II Regum, Jesaïam, Jeremiam, Ezechielem, Danielelem, Hoseam, Joëlem, Amos, Obadïam, Jonam, Micham, Nahum, Habakuk, Zephaniam, Haggai, Zachariam, Maleachi, Psalmos, Proverbia, Jobum, Cantica canticorum, Ruth, Threnos, Ecclesiasten, Esther, Esram, Nehemiam I & II Chroniconum. In Esra, & Daniele sunt quædam chaldaica, in Daniele alia quædam græca. In græco idiomate supersunt: Judith, Liber Sapientiæ, Ecclesiasticus, Baruch I & II Machabæorum.

§. 36.

Quod linguam hebraicam attinet, in qua, ut patet, plures V. T. libri extant, tenendum est eam omnes primævæ linguæ proprietates præferre adeoque esse simplicem in flexionibus, energicam in expressionibus, & tropicam in vocabulis. In hac lingua vocabulorum radices non in nominibus, sed in verbis plerumque inveniuntur: ex hisce verbis per levissimas mutationes tum in tono, tum per appositionem literarum, & particularum formata sunt nomina: quapropter præprimis radix exploretur, denique ipsum vocabulum, quomodo a nuda radice differat, & quid variæ literæ vel particulæ adjectæ indigent.

Ipse autem radix vel est vocabulum simplex, quod propriam; vel metaphoricum vocabulum, quod impropriam, & translata significationem habet.

Quorum-

Quorundam nominum radix in iisdem, quæ ex lingua hebraica nobis relicta sunt, haud amplius invenitur; nemo tamen opinetur, radicem hanc vigente adhuc lingua hebraica non extitisse; sed teneat hanc radicem, qua verbum duntaxat, non vero qua nomen periisse.

Insuper consulenda est vocabulorum forma: nam florente adhuc lingua hebraica plures unius ejusdemque vocabuli formæ extiterunt; inde factum est, ut nomina quædam in singulari sint terminationis masculinæ, in plurali vero masculina adhuc terminationem fœmininam ament. Horum exempla Hezelius in sua grammatica majori collegit.

§. 37.

Si radix in lingua hebraica, qua talis haud amplius invenitur, tunc in linguis cognatis quærat, quæ sunt arabica, chaldaica, syriaca, & æthiopica: nullatenus vero quævis ejusdem ex illis significatio arripienda est; nam vocabula successu temporis varias significationes, quæ prima neglecta in cognatas linguas transierunt, sortita sunt, cujus insigne exemplum in voce Rachaph habemus. Si vero neque in linguis cognatis radix inveniretur, tunc illam in lingua barbara contentam esse suspicemur, & vocabulum conjectando inveniendi periculum faciamus.

Huic difficultati inveniendæ nimirum radices occurrat Etymologia, quæ non tantum in radicem inquirere nos docet; verum etiam rite expensis, & caute adhibitis de literarum substitutione grammaticæ regulis eandem sæpius nobis assignat. Hæc de radice vocabuli inveniendæ.

§. 38.

Dantur in lingua hebraica particulae, quarum usum syntaxis moderatur, & quarum notitia eo magis necessaria est, quo magis sensui bene intelligendo inferviunt. Hæ particulae sunt plerumque ex nominibus abbreviatae.

§. 39.

Præterea punctatio, quæ omnia vocabula afficit, ita, ut positis iisdem radicalibus diversa punctatio diversum quoque sensum inducat, considerata est. Fatemur equidem hanc punctationem post linguam hebraicam longo tempore iam emortuam invaluisse, neque dum illa adhuc vernacula fuit, eandem necessariam fuisse: nos tamen indigemus illa, quia (ut taceam, quod in defectu illius vix, ac ne vix quidem veram pronuntiationem assequeremur) varias vocabulorum flexiones, quæ significationem quoque afficiunt, ex variato sono nobis prodit.

§. 40.

Præter hanc punctationem pro inveniendo sensu grammatico librorum, qui in lingua hebraica extant, accentuatio quoque conducit, quæ, ut fieri assolet, a quibusdam, qui omnes minutias rimantur, justo magis æstimata, ob aliis vero horrore difficultatum præoccutis nimis abjecta fuit.

Accentuatio Hebræorum interpunctiones nobis aservat: Hebræi enim dum lingua floureret, scripta sua exarando interpunctiones vix adhibebant, certe nullam ex illis, quas hodie habemus, licet ex pausis, & syllabis modo productis modo correptis, quando sensus perfectus esset, intelligi potuisset. Ast Rabbini probe gnari, veram, & quæ sensum exhiberet, pronuntiationem

nem cum lingua emortua intercasuram esse, hæc signa invenerunt, & textui apposuerunt, ut, quæ sint sejungenda cognosci queat. Accentus ergo interpunctionum vices sustinent: plurium vero, tonicorum præsertim significatio, & vis nos latet, quippe, quæ de illis deprædicantur, conjecturæ tantum sunt.

§. 41.

Porro pro eruendo sensu grammaticali in ipsis institutionibus grammaticæ, & in Lexicis alia subsidia dantur. Lexicon suppeditat nobis vocabulorum significationes, grammatica regulas, quæ sive forma vocabulorum conformatur, sive secundum quas anomalia explicari potest, nec non regulas aptæ vocabulorum connexionis, ut sensus plenus, & perfectus ex illis resultet. Quod usum Lexicorum attinet, illa neutiquam pro norma infallibili habeantur; nam eorum compilatores juxta hypotheses suas, quas præconceperunt, eadem adornarunt: hinc contextus potissimum est consulendus, & tum videndum, quæ significatio vocabulo in controversiam vocato competat. Quod grammaticarum usum attinet, & illas emendandas esse pro certo teneat interpret, ut autem sciat, quo in pretio habenda sit quæque, ad principia, quæ in illa stabiliuntur, quæ, & qualia sint, & quomodo illis per decursum operis satisfiat, reflectat.

§. 42.

Denique vocabulorum emphasis expendenda est. Emphaticum est vocabulum, cujus ordinaria significatio ad exprimendam præsentis affectus magnitudinem non sufficit. Quapropter in emphasi priori alia adhuc significatio accedit. An talis reapse emphasis adsit, ex scopo dicentis, & operis contextu patecat: meo quidem judicio plurima V. Testamenti vocabula, quibus emphasis inesse credebatur, sunt tropica, illa vero N. T. hebraizant.

§. 43.

§. 43.

Interpres hisce præfidiis instructus ad Versionem adornandam se accingere potest. Quum versio sit accurata expositio, sive proprie translatio operis in aliam linguam, ea ita sit constituta, ut nec plus, nec minus constituat, quam in originali reperitur; consequenter non tantum ea, quæ sermo biblicus propria habet, non vitanda, sed potius observata quoque styli indole studiosissime exprimenda sunt. Dum ergo Hebraismus occurrit, in Exegesi, non autem in versione explicetur, & si postremum fiat, brevis duntaxat nota adiiciatur. Esto, quod biblicæ voces, ac phrasæ ob linguæ inopiam hinc inde inconstantes, hoc tamen est interpretis, ut difficultates harum vocum notet, ac solvat; nullatenus vero illius, qui solam versionem instituit. Porro, quum neutiquam constet, quinam Hebraismi in versione sint retinendi, quinam vero aliter reddendi, sequitur omnes exceptis mere grammaticalibus esse retinendos, adjectis tamen brevibus notis explicandos. Quicumque igitur versionem S. Bibliorum V. T. in se suscipit; hebraismos in tantum exprimat quantum illud juxta regulas grammaticæ, quæ linguam hebraicam moderatur, liceat; si vero de verbo ad verbum hebraica reddere nequeat, tunc eas adhibeat phrasæ, quæ vim hebraicarum phrasum optime exprimunt; ast ut felicius huius styli indolem penetret, ejusque proprietates familiares sibi reddat, exemplaria sacra, præsertim si styli discrimen subtilius sit, nocturna verset manu, versetque diurna: si sermonem biblicum hinc inde inconstantem esse, & unam vocem plures significationes admittere viderit; tum tali æquivoco vocabulo eam in sua lingua adtribuat vocem, quæ ex contextu operis liquet, habuerit. Paucis, præstat in Vertendis Bibliis magis religiosum, quam liberalem esse; Versionem enim, non expositionem libri volumus, in hac posteriori interpres suis hypothefibus, & conjecturis locum concedere potest; hinc si collisionem animadvertat stylum interet sensum,

sensum præferat, necesse est. Quod demum Paronomasias attinet, has tuto negligere potest, & si in notis illarum mentionem factururus sit, accuratum se præstabit. Heic adhuc Paraphrasis commemorandæ restarent; ast illas expositio sensus literalis sibi vindicat. Cæteroque de versionibus in genere notamus, quod sub respectu illius modi, quo instituantur, & regularum, queis conformentur, male in publicas, & privatas secernantur: nam versio nec plus nec minus, quam quod vi definitionis eidem competit, contineat.

§. 44.

Maximam in transferendis S. Bibliis difficultatem iniiciunt lectiones Variantes. Certum est, sacro codici vel ab injuria temporum, vel amanuensium incuria, incitia, & arrogantia vulnera esse inflicta, ut adeo in uno codice hæc in altero illa lectio deprehendatur. Criticorum igitur labor est, S. textum, quantum fieri potest, restituere, vera a falsis secernere, authentica ab apocryphis, & menda a veris lectionibus.

§. 45.

Porro hæ Variantes auctoritatem S. textus non tollunt; propterea Morinus in opusc. hebr. sam. p. 629. bene profitetur: „Exemplar, seu apographon ob aliqua Scribarum paragrammata, germanitatem non perdit alias nullum esset nobis sacrorum codicum, & antiquorum quorumlibet librorum germanum exemplar.“ — Errata sunt igitur minoris momenti, sed nihilominus emendanda.

§. 46.

In hoc textu restituendo Masorethæ jam defudarunt; attamen critica eorum potius sepes legis est, quam emendatio, vtpote frequenter manca & imperfecta. Est autem Masora: Doctrina critica a priscis Hebræo-
tum

rum sapientibus circa textum hebraicum S. Scripturæ genuinæ ejusdem lectioni inserviens, ut conservetur. In hunc finem numerabantur versus, voces, & singulæ literæ S. Scripturæ, omnesque varietates suis locis notatæ cum singulorum versuum recitatione indicabantur, ut sic constans, & genuina ejus lectio asservetur, & ab omni mutatione præmuniatur.

Materia Masoræ sunt igitur annotationes criticæ, qua propter textus juxta versus, voces, & literas recensetur. Primo igitur sunt versus numerati per singulos libros biblicos, & in Pentateucho etiam juxta ejus sectiones majores, quæ per tria majuscula. Phe, aut Samech indicantur. Simul etiam singulorum librorum per totam scripturam medius versus designatus est, quæ omnia in fine singulorum librorum textui subiiciuntur. In vocibus Masorethæ notarunt 1. genuinam ipsarum scripturam & lectionem, ubi diversitas aliqua occurrebat: 2. ubi cum literis quiescentibus plene, vel defective absque iis scriptæ fuerunt: 3. situm, & locum ipsarum in principio, medio vel fine versus, & quam formam vel per se, vel propter accentum aliquem habuerunt: 4. structuram, & conjunctionem ipsarum cum aliis vocibus, vel literis fervilibus: 5. significationem, ubi amphibolia & ambiguitas id requisivit: 6. sæpe notarunt voces vocalibus, & accentibus differentes, ubi peculiaris quædam observatio, aut differentia id postulare videbatur. Omnibus autem his, & numerum quoties, & locum; ubi singulæ extant, adjecerunt. Litera, et si pars minima vocis sit, eam tamen Masorethæ minime indignam judicarunt, circa quam studium suum enixe collocarent, usque adeo solliciti, ut nedum litera una, sed ne minimus quidem literæ apex periret, aut mutaretur. Literarum ergo primum qualitas in figura, secundo quantitas in numero notata est. Tantum de Masora ad nostrum propositum pertinet.

§. 47.

Depromunt Variantes auctoritatem suam ex codicibus, qui magis præstant, quo antiquiores, aut accuratiores, aut ex antiquioribus descripti sunt, qui probatissimas lectiones continent, & cum vetustioribus interpretum textibus magis cohærent: ast, quum optimus codex suos errores habeat, ea tantum bonæ notæ lectio est, cui analogia contextus, ac textus Samaritanus, * vel veterum interpretum auctoritas suffragatur, & codex eo magis correctus est, qui ex præstantiori haustus textum magis emendatum habet, qui lectiones magis accuratas, & verisimiles, graviori vetustissimorum interpretum Exemplarium, cæterorumque communium S. Criticæ fontium auctoritate confirmatas lectiones complectitur.

§. 48.

* Pentateuchus Samaritanus literis samaritanis exaratus non inter versiones, sed inter textus hebraici exemplaria vetustissima numerandus omnibus versionibus præstat. Samaritani solum ex libris Biblicis Pentateuchum habent; nam cum decem tribus a reliquis defecerunt, Prophetarum oracule nondum extiterunt. Ad quænam præcise tempora ejus ætas referatur nescimus; ast improbamus, quod hodiernus samaritanus textus ab impostore quodam Dosithoo conflatus sit: quippe ex Photio, quod inter Samaritanos Alexandrini fuerint, qui Dositheanis se opposuerunt, comprobatur: dein ex ipsorum exemplarium inspectione clarum est, illa a corruptela hac aliena esse. Opinantur alii Pentateuchum Samaritanum ex Judæorum codice post Esræ tempora descriptum esse; quidquid demum sit Pentateuchus Samaritanus textus hebraici exemplar est. Hujus Pentateuchi Samaritani ad hebraicum textum illustrandum, ad enodanda quædam loca, quæ ex solo hebraico textu vix explicari possunt,

S. 48.

Vera est lectio, quam autographus in mente habuit, quod assumere possumus, si aut sola reperiat, aut ex pluribus contextui magis faveat. His positum cum Greg. Maier Inst. Interpr. S. p. 270. pro dignoscenda variantium lectionum gravitate sequentes regulas assignamus:

I. Quælibet lectio vera simul bona sit, ergo vel sensu, vel grammatico rigore, vel styli conformitate se commendet; at non vicissim omnis bona lectio vera est; forsitan plures lectiones regulis Grammaticæ, stylo auctoris, & operis contextui non repugnant, & nihilominus una tantum vera est, vel esse potest.

II. Lectio vera esse potest, etiam si non sit antiqua, textus Samaritanus, aut quæpiam versio antiqua falsam, & erroneam lectionem sequi potuerunt, consequenter lectio recentior hinc inde veritati magis amica ob novitatem suam non illico despicienda, & pro falsa abiicienda est.

III.

sunt, utilitas summa est, cui alia accedit, quum per illum Judæorum comenta, & deliria explodiqueant. Hic textus suas habet versiones 1. Samaritanam, quæ instituta est de textu hebraico in dialectum Samaritanam, sive in linguam chaldaeo Samaritanam, quæ magis quam chaldaica hebraicæ convenit. De auctore versionis hujus non constat: 2. Versio arabica literis tamen Samaritanis exarata! in qua multa quidem capita defunt, quæ vero integra supersunt, hanc versionem accuratam esse probant. Adstruendæ Versionis græcæ solidum fundamentum deficit.

III. Lectio vera esse potest; etiamsi nullus codex illam tueatur; quia, quod locum aliquem concernit, forsan potior codicum numerus ex paucis, illisque interpolatis originem trahit.

IV. Lectio, cui nullus codex, & nulla versio suffragantur, propterea neutiquam falsa est. Ex Codicum, & Versionum historia liquet, quod codices, & versiones ex diversis exemplaribus, quæ errorem haud sustulere, originem traxerint, forsan in Oriente codices, siquidem illis injuria temporum pepercit, a nostris in multis alieni absconduntur.

V. Lectio, quæ in codicibus reperitur, & cui contrariam exhibent antiquæ versiones, vel quam absolute negligunt, nonnisi ex rationibus, quæ momentum habent, assumenda est: quippe opinemur hisce versionibus codicem quemdam suffragari, qui, quum antiquior sit, ipsique interpretes ob suam in linguis orientalibus peritiam commendentur, præstantior censeatur. Talis lectio eo magis deferenda est, quo pauciori codicum numero sustentetur: juxta Reg II posset equidem vera esse; sed a posse ad esse non valet illatio.

VI. Codicum auctoritas per versiones antiquas, præfertim si plures sunt & immediate ex hebraico textu, non autem ex alia versione adornatæ infirmatur: hae enim Versiones respectu codicum sunt antiquissimæ.

VII. Versiones ad exemplaria S. Bibliorum in aliam linguam translatorum factæ, si ab immediatis non dissentiunt, majorem habent auctoritatem, quam plures codices; & tunc quoque, si ab immediatis dissentiunt, sed ob immediatarum interpolationem. Sic versio Syriaca hexaplaris multis codicibus præcellit.

VIII.

VIII. In versionibus antiquis non ad solam antiquitatem, verum etiam ad puritatem attendamus.

IX. Textus masorethicus pro infallibili norma non habetur, neque ex levi quacunque causa deferatur: scimus enim Masorethas cortice tantum contentos, ingenti tamen studio opus suum perfecisse; quapropter sola codicum auctoritas, ut ab illis recedamus non sufficit, quum Masorethæ illa exemplaria, quæ in Synagogis publice praelegebantur, habuerunt. Codices Germanici, & Itali frequentius recedunt a textu masorethico: hinc alias quidem præ hispanis, sed non ideo approbandas Variantes exhibent.

X. Codices antiqui recentioribus plerumque præpolent, immo editiones antiquæ codicibus præstant, quando hi ad earum ætatem non assurgunt. Interim Scriptionis quoque magis, vel minus accuratæ ratio habenda est: codex negligenter scriptus magis suspectus est; quamquam ex negligentia ista eundem falsam lectionem continere nondum sequitur.

XI. Videtur, quod lectio obscurior magis ad veram accedat, quia obscuris clara substituuntur. Excipias, si obscura lectio nullum sensum praberet; clarior vero a textu propemodum requireretur. Suspecta quoque est lectio grammaticæ melior, plurimi enim semidocti grammaticos aliorum lapsus corrigendo gloriam affectant.

XII. Maximum pondus accedit lectioni, quando per citationem in N. T. factam confirmatur.

Plures de auctoritate fontium variarumque lectionum regulas statuit de Rossi Proleg. Parte II. Var. Lect.

S. 49.

Præter hæc criticus Versionum usus in examen vocandus est: priscae versiones vetustissimorum codicum vices gerunt, queis tanto securius confidimus, quanto propius illarum codices, ad S. Autographorum tempora accedunt.

Antiquior versio est Septuaginta viralis. Auctores ejusdem de suo non nulla addiderunt, & mutarunt, quæ dein mutationes posterorum interpolationibus sunt auctæ. Pluribus Eruditis arridet opinio, quod hæc Versio non ad exemplar Judaici Palæstini, & Esrini codicis, sed Hierosolymitani vulgaris cum Samaritano textu conspirante, non Sacri, ac publici, sed privati facta fuerit. Minoris auctoritatis sunt reliquæ versiones græcæ, nempe Aquilæ, Symachi, Theodotionis, aliorum quæ, quorum fragmenta in Hexaplis Origenis Montfaucon recenset, & Veneta Pentateuchi versio ab Hellenista quodam Sæc. VII. vel XIII elaborata.

Versiones græcas insequuntur Paraphrases chaldaicæ, sive Targumim, quarum præcipuæ sunt illa Pentateuchi ab Onkeloso, Prophetarum a Jonathane, & Hagiographorum ab Anonymo. Maxima foret earum auctoritas; ast & ipsæ sunt recentiori ætate interpolatæ, corruptæ, & ad masorethicum textum intortæ: præbent tamen Variantes sane non levissimas.

Quod celebrem Vulgatam attinet, illa sæpius sensum grammaticalem negligit solo literalis contenta; quapropter quæ vulgatus interpres in suo codice legit, hinc inde non satis liquet. Propterea consulendæ sunt antiqua Itala, & hieronymiana, in Psalmis vero Psalterium Vaticanum, & Veronense a Blanchinio editum.

Ex Syriacis versionibus eminent Peshchito, & Syriaca hexaplaris ex Bibliotheca Ambrosiana. Ex Arabicis eminet illa R. Saadiæ Gaon. Recentiores versiones
respe-

respectu variantium lectionum nullam fere præstant utilitatem. In feligendis autem præstantioribus magnorum virorum auctoritas juvenem interpretem adjuvat.

Demum Sebirin, sive Scribarum coniecturas, quas ad marginem notabant, & quæ demum ob aliorum Amanuensium incertitiam S. textui sunt illatæ, contemplemur. De illis fert de Rossi, cui & nos subscribimus, iudicium: „Solæ conjecturæ auctoritate destitutæ nullum hic locum habent, quamquam suum usum eæ habere possint, & aliquando in re critica in lectionibus aperte mendosis habeant. Cautè tamen, & non nisi extrema, & evidenti necessitate criticis conjecturis indulgendum est, damnamusque tot Criticorum temeritatem, qui liberrime, quæ illis videntur, corrigunt, & emendant, unum ingenium suum secuti.,

§. 50.

Supremo tandem de Judæorum Criticis quædam differenda sunt. Primo abeunt in Orientales, & Occidentales. Per Orientales intelliguntur docti Judæi Babylonii, qui Nahardeæ, Soræ, & Pumbedithæ sedem fixerunt: per Occidentales Palæstini, qui Jabne, Zephoriæ, Cæsareæ, & Tiberiade docuerunt. Variæ inter illos Lectiones, eæque controversæ versantur circa solas literas, earumque nulla in Pentateucho occurrit. Aliud agmen ducunt R. R. Ben Ascher, & Ben Naphthali, quorum Critica puncta tantum, & accentus concernit. Denique ex ipsis occidentalibus inter se dissentiunt Judæi Germani, Itali, & Galli; ex Orientalibus vero Babylonii, Soriani, ac Nahardæi. Omnes igitur expectant Eliæ, aut Messiae adventum, quorum unus harum controversiarum nodos dissolvat. Reliqui illustriores Judæorum critici sunt Todrosius, Lonzanus, & Norzius.

Caput II.

De

Libris Novi Testamenti.

§. 51.

Novi Foederis Libri sunt Evangelia secundum Matthæum, Marcum, Lucam, & Joannem, Acta Apostolorum, Pauli Epistolæ, ad Romanos, I. & II ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenfes, ad Colloffenfes, I. & II ad Theſſalonicenſes, I & II ad Thimotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos, Jacobi Epistola, Petri Epistolæ I. & II Joannis Epistolæ I. II. III. Judæ Epistola, Apocalypſis.

Probabilius omnes hi libri Græcis literis sunt conscripti, quod propagationi Evangelii neutiquam obfuit: nam lingua græca non solum inter omnes gentes nota, sed etiam apud Judæos in usu erat. Sunt, qui dicunt Evangelium Matthæi hebraice scriptum esse; ast vix æquis pugnant rationibus: nam Patres auctoritate Papiæ nituntur, & Græci textus adeo antiqua est receptio, ut de ejusdem introductione nil constet. Veneti latinum S. Marci Autographum sibi vindicant; ast illud ætas adeo exedit, ut nulla litera amplius dignosci queat: denique non Latinis, sed Alexandrinis scripserat Marcus Evangelium suum. Epistolam Pauli ad Hebræos hebraico sermone contextam censent ex Patribus nonnulli; ast conjectando tantum, non autem ex certa rei notitia. Ergo probabilius Novum Fœdus lingua originali græca est exaratum, quæ tamen pure græca non est, sed macedonica nova, & alexandrina, eaque innumerabilibus Hebraismis infarta.

§. 52.

§. 52.

Varias ergo Novi Testamenti Scriptura dialectos habet. Est autem Dialectus peculiaris quidam alicui populo, vel civitati loquendi vel scribendi modus in ea lingua, quam cum aliis communem habet: Hæc Varietas Dialectorum concernit literas ejusdem vocabuli vel permutatas, vel additas, aut detractas, pronunciationem, accentum, & aspirationem vocis, voces integras, ac denique Syntaxin. Hæc Dialecti in N. T. sunt septem nimirum Attica, Jonica, Dorica, Aeolica, Boeotica, Poetica, & Hebraizans: si aliquis argumentis a priori ductis earum existentiam infringere vellet, irritum laborem, quem S. Literæ erroris convincerent, in se suscepisset. Quod de Dialecto communi quidam monent, ea potius est ipsa lingua græca, quam Dialectus ejusdem. Ex hisce liquet interpretis esse, ut singulas harum dialectorum, earumque proprietates, quam maxime autem hebraizantis bene calleat.

§. 53.

Sacri scriptores fuerunt Judæi, qui lectione V. T. erant innutriti; quapropter in scribendo N. T. formam illius sunt secuti, quod non tantum auctoritatem N. T. non deprimit, sed potius nexum ejusdem cum veteri in lucem collocat. Hosce Hebraismos viri docti in certas classes collegerunt: primus, qui indagavit, erat Georgius Pafor; qui in classes redegit Casparus Vyffius, hic in Dialectologia sacra tredecim classes enumerat, quas heic recensere supersedeo, quum Joannes Vorstius in Philologia sacra Hebraismorum classes melius disposuit.

§. 54.

Classis Hebraismorum, quæ illi prima est, continet illa vocabula græca, queis ob Hebraicas voces nova significatio, qua in lingua græca caruerunt, subjuncta est:

est: nam hebraicum vocabulum est græce redditum, quod vel ob notabilem circumstantiam ortum est, vel multiplicem significationem refert. Hinc multa novi testamenti nomina græca, tam substantiva, quam adjectiva plures quam apud Græcos habens significationes. Hæc hebraizans dialectus tam verba, & particulas, quam nomina afficit.

Ad secundam pertinent vocabula, quæ pro cognatis sunt posita, nimirum substantiva pro adjectivis aut participiis adjective usurpatis.

Ad tertiam, nomina græca, quæ respectu generis, vel casus a consueto Græcorum loquendi scribendique modo discrepant.

Ad quartam iteratio Vocabulorum, quæ novam iisdem vim adiicit: modo significatur per illam distributio in multas partes, modo distributio numerorum in æquales partes, modo facit enunciationem universalem.

Ad quintam, nomina redundantia, quæ aliis nominibus vel præpositionibus adduntur.

Ad sextam, duo nomina alteri nomini addita, ita ut sensum pleonasticum efficiant.

Ad septimam, illa adjectiva, quæ cum vocabulo „Deus,“ quod in dativo positum est, construuntur ad superlativum denotandum, quod apud Hebræos frequentissimum est.

Ad octavam, adjectiva, quæ cum vocabulis „coram Deo“ five „coram Domino“ connexa sunt, ut notent, rem vel personam reapse talem esse, qualis esse prædicatur.

Ad nonam, participia passiva aut adjectiva, quæ hisce participiis affinia sunt, absque particulis, quæ a Græcis adduntur.

Ad decimam, illæ phrasæ, in quibus particulae redundant.

Ad undecimam, adjectiva in positivo gradu adhibita cum tamen superlativum denotent. Hebræi enim plerumque comparativum, & superlativum per adjectas particulas exprimere negligunt, solo positivo contenti: quapropter tales loquendi formulæ non sunt græcæ, quum Græci omnes tres gradus in suis locis, ubi requiruntur, adhibeant: nihilominus tamen et Græcorum Poetæ superlativum intendunt per adjunctionem nominum, quæ nomina in genitivo pluralis numeri sunt posita, & id genus rerum exprimunt, ad quod adjectiva respiciunt.

Ad duodecimam, illas Phrasæ, in quibus commemoratur locus, quo res sunt.

Ad decimam tertiam, adjectiva, & substantiva affectiones animi declarantia, quæ nomen Kardia pleonastice sibi junctum habent.

Ad decimam quartam, quæ classis a prima vix abhorret, vocabula juncta, quæ, cum vocabulis hebraicis expressa sunt, potestatem eorum ipsis græcis ignotam fortiuntur.

Ad decimam quintam, illæ formulæ, in quibus cum vocabulo „Filius“ vel „Filia“ alia nomina in genitivo posita construuntur.

Ad decimam sextam enuntiationes universales, tam negantes, quam affirmantes, nova quadam, & a genio linguæ Græcæ aliena ratione conformatæ.

Ad decimam septimam, enallage pronominum, si e. g. post vocativum nominis participium, vel pronomen tertiæ personæ, vel pro pronomine relativo pronomen demonstrativum præcedente conjunctione „&“ ponitur.

Ad decimam octavam, pronomina quæ sunt superflua, quæ adhibere Orientalibus familiare est.

Ad decimam nonam, Ellipsis prouominis indefiniti Tis.

Ad vigesimam pronomina transposita, quando pronomina posteriori substantivo, quod vim adjectivi habet, adduntur, quum tamen ad prius substantivum pertineant.

Ad vigesimam primam, quando verba activa in tertia persona pluralis numeri pro tertia persona singularis numeri verborum passivorum usurpantur.

Ad vigesimam secundam, quando duo verba per particulam conjunctivam, „ & “ copulantur, ac prius in participium convertitur, & vim adverbii nanciscitur, vel posterius vicem modi indefiniti sustinet.

Ad vigesimam tertiam, verba in infinitivo posita quæ alium modum exprimunt.

Ad vigesimam quartam, vocabula, & formulæ quædam, quæ juxta consuetudinem linguæ hebraicæ redundant.

Ad vigesimam quintam, illa verba, quæ vel participium, vel nomen ejusdem originis significatonisque complectuntur.

Ad vigesimam sextam, verba quibus nomina ejusdem radicis, & significationis in accusativo, vel ablativo posita, & cum adjectivis adhuc conjuncta adduntur.

Ad vigesimam septimam, novæ verborum cum nominibus constructiones, quando scilicet nomina alio casu ponuntur, quam id ab ipsis Græcis fieri solet, vel particula quædam verba insequitur, quam Græci post hæc non ponunt.

Ad vigesimam octavam, formulæ, & phrasæ, quæ apud græcos quidem in usu sunt, quæ tamen in novo testamento aliam habent vim ac potestatem, quam apud Græcos.

Ad vigesimam nonam, formulæ, quæ apud Græcos in usu sunt, sed in N. T. ita, ut pleonasmum efficiant, adhibentur.

Ad trigesimam, tales phrasæ ac formulæ, quæ Græcis sunt inusitatæ.

Ad trigesimam primam, & ultimam, tales demum formulæ, quæ pro Græcorum adverbiiis usurpantur.

Hisce addi possunt aliæ quinque Hebraismorum classes.

I. Quando a scriptoribus N. T. duo nomina, & verba eo modo conjunguntur, ut unum sine altero intelligi possit, quorum posteris prioris notionem propemodum jam complectitur.

II. Quando pro vocabulis, quibus totum, vel genus rerum aliquod in Græcorum scriptis significatur, in libris N. T. etiam vocabula, quæ formas rerum, atque partes rerum illarum indicant, posita leguntur.

III. Scriptores N. T. unam, eandemque rem tam affirmatione, quam negatione simul significant, quem Hebraismum ipsimet jam antiquissimi Græci ex linguis orientalibus in suam transtulerunt.

IV. Pro adjectivis sæpius substantiva, quæ præpositionibus juncta sunt, ita ut in Græco articulus addendus esset, leguntur.

V. Quando ex lege Græcæ Grammaticæ infinitivus poni deberet, alius pro illo modus adhibetur, ita tamen, ut cum particula quadam construatur.

Cunctas hæc classes synoptice recensitas suis exemplis Leusdenius in Libro de Dialectis N. T. illustravit. Hæc de hebraizante tamquam præcipua N. T. dialecto.

§. 55.

Ex hisce præmissis Stylum N. T. neutiquam pure græcum, sed ex parte græcum, ex parte hebraicum esse constat. Interim tamen lingua græca multa habet cum hebraico sermone communia: primis enim temporibus multæ dictiones, & loquendi formulæ ex linguis Orientalium sunt adscitæ, ac postea retentæ. Successu temporis, & post alias dialectos, Macedonica nova est orta, quæ primo solis Thessaliæ populis erat peculiaris, sed dein Philippo, & Alexandro regnantibus per totum Orientem sese diffudit, & varias demum mutationes perpessa in communem loquendi rationem transibat.

Alexandrina dialectus talem dictionem, ac Phrasin denotat, quæ in versione LXX occurrit: illi enim Judæi, qui in exteris civitatibus, ac provinciis degebant, vix aliam quam linguam græcam callebant, propterea patriæ obliti prædicta versione sunt usi, cujus specialis dialectus ex ipsis rebus, quæ in hisce voluminibus erant descriptæ, orta illorum quoque linguam moderabatur.

Judæi sub Græcorum imperio in Oriente Hellenistæ sunt dicti, & dialectus eorum hellenistica, quæ postea cum Alexandrina confusa est, quum celeberrima hæc versio non tantum ab Alexandrinis, sed etiam a cæteris Hellenistis in cultu publico dissentientibus licet reliquis Judæis recepta fuit. Qua de causâ dialectus Alexandria, ab Hellenistica verbo tantum, non re discernitur.

§. 56.

Ex hacce dialecto mixta N. T. Tropologia suas proprietates accerset, queis a lingua pure græca abhorret: sed hoc discrimen non derogat S. Literis; nam illæ res, quæ tam Græcis, quam Barbaris plane erant incognitæ, ac solis Christianis manifestatæ, utique novis vel saltem inusitatos significatus habentibus verbis ac formulis exprimi debuerunt, & quidem eo magis quum plures N. T. libri ad Judæos omni alia institutione liberali destitutos dirigerentur.

§. 57.

Ad eruendum in hisce libris sensum grammaticalem, præsto quoque sunt subsidia nempe in Hebraïsmis plenior linguæ hebraicæ notitia, ac post illam Syro-hierosolymitanæ, quæ Jesu Christo, ejusque discipulis vernacula fuit, & ex Syriaca, ac hebraica commixta est.

§. 58.

Quod græcas Dialectos attinet, perfecta linguæ græcæ notitia earum proprietates pandit. Præcipuum vero usum præstant versiones Græcæ V. T. e. g. LXX, Aquilæ, Symachi, & Theodotionis, quia in istis versionibus Dialectus N. T. tamquam in suis fontibus continetur. Hæ tamen versiones non ubique accuratæ sunt, neque judices omni exceptione majores sensus illius, qui hebraicis vocabulis ex significatione græcorum attribuitur. Propterea hujus styli proprietates ex auctoribus Synchronis eodem stylo usis colligi possunt. Josephus tamen & Philo magis sensum literalem, quam stylum S. Bibliorum elucidant. Major est Patrum auctoritas præsertim primorum sæculorum; nam illi tam ideas, quam interpretationem a scriptoribus S. hausere. Magis adhuc Hesychii, Suidæ, Phavorini

D

vorini & magni Etymologici glossæ sacræ æstimandæ essent; ni in illis multorum ad arbitrium facta interpretatio daretur.

Aliarum dialectorum ex lingua chaldaica, Syriaca, arabica, & latina derivandarum usus adeo modicus est, ut recensitionem vix mereantur: majorem usum ducibus Lightfooto, Schæetgenio, & Wetstenio præstant scripta talmudica.

§. 59.

Porro considerandæ veniunt N. T. lectiones variantes, quæ propriis legibus, quas e citato Greg. Maier adducere libet, subjacent:

I. Lectia antiqua plerumque vera, frequenter quoque falsa reperitur: quippe improbable est omnes codices vera lectione sæpius carere, quam illam continere; hinc lectio; quæ nullius testimonio confirmatur, non quidem certo falsa est, maxime tamen suspecta. Interim antiquissimis temporibus in N. T. spuria lectiones irrepsere.

II. Antiqua lectio vera esse potest, etiam si per paucos testes numeret: nam illæ interpolationes, quæ in antiquissima tempora suam referunt originem, dein ad recentiores usque sunt propagatæ.

III. Conjecturæ criticæ magna cautione proponantur. Certe in originalibus multa errata non extiterunt, ergo in apographis quoque menda non redundant: nam si apographa multa fuerunt, omnia in veritatem eodem modo, quasi conspirassent, certe non impegerunt; si pauca fuerunt, etiam textus in paucis tantum locis mendosus est: neque Patres & versiones adeo ab origine distant, ut longinquitas temporis errores accumulare potuisset.

IV. Pa-

IV. Patres, qui textu Recensionis Alexandrinæ usi sunt, ubi latinam cum versionibus Syriaca Philoxeniana, Coptica, Aethiopica, & Armena consentientes habent, testimonium ferunt, quod nullo alio validiori infirmari potest: quando vero in partes abeunt, auctoritas dubia est; præsumtio tamen recensionis Alexandrinæ tamquam magis purgatæ favet.

V. Omissio Alexandrinam, interpretamenta vero & additiones, scribendique vitia latinam recensionem suspectam reddunt: nam exemplaria Alexandrinæ sæpius descripta sunt; occidentales vero indigebant interpretationibus, quæ primum in margine appositæ textui dein insertæ sunt, ac pluribus scribendi vitiis ansam dederunt. Quod glossas attinet Alexandrinæ fides plerumque dubia est.

VI. Prioris syriacæ versionis majus in dissensu, quam consensu cum versione latina, & codicibus recentioribus pondus est: pluribus enim videtur, quod multis in locis ex junioribus codicibus corrupta sit: hinc probabile est, quod non solum ex latina versione, sed etiam & Constantinopolitanæ recensionis editionibus interpolata sit.

VII. Versiones coptica, Aethiopica, & Armena lectioni, quam referunt, magnum robur addunt: Sunt enim antiquæ, sequuntur recensionem Alexandrinam, neque interpolationis ex latina versione sunt suspectæ. Versio Syriaca Philoxeniana præ istis magis æstimanda est; sequitur enim litteram, & in margine variantes lectiones appolitas habet. Præter has autem versio Gothica lectiones tam græcas, quam latinas Hieronymianis antiquiores confirmat, & est sæculo quarto ex Græco, & latino textu adornata.

VIII Codices antiquissimi ob antiquitatem, & puriorem, ac latinismis carentem recensitionem Alexandrinam post Patres Alexandrinos maximum momentum afferunt; Codices autem recentiores, etiam si plures sint, paucis antiquis tamen testibus palmam cedunt: quod singulas recensitiones concernit, in iisdem codex recens non raro codici aut versioni antiquiori præferendus est; dantur enim inter codices recentiores præstantissimi: si vero hinc inde conjecturas prodit, tunc interpolationis suspectus est, & in illis lectionibus suspectis nullam fidem facit.

IX. Editionum consensu lectionis sinceritas non illico evicta est: pleræque enim editiones complutensem & Erasmicam pro matribus agnoscunt, quarum utraque ex paucis, iisque non præstantissimis codicibus deprompta est.

X. Lectio, de cujus interpolatione facilius constat, pro tali aestimetur.

XI. Lectio brevior prolixiori plerumque præferenda est; nam plurimæ interpolationes factæ sunt, quia Glossæ in textum irreperunt.

XII. Lectio elegantior meliusque græca rudiori & hebraizanti, generatim facilius difficiliore est postponenda, quod tam ex conditione S. Scriptorum, quam editorum patescit.

§. 60.

Primis hucusque lineis criticam N. T. adumbravimus; plura sed in ipsa Praxi huc conferunt Grotii annotationes, Millii, & Wetstini recensiones N. T. & Bengelii Apparatus criticus: fructus demum præceptorum, quæ heic traduntur jugi exercitio eruitur. Cæterum

terum attendat Juvenis criticus, ne immodesta crisi ipsa-
met sacra oracula pessundet, atque evertat.

§. 61.

Quum in Critica sacra magnus, & frequens ver-
sionum usus sit, quædam de ipsis versionibus comme-
morentur.

Prima est versio Syriaca antiqua, quæ vel ideo
palmam meretur, quia Christo & Apostolis lingua
Syriaco chaldaica patria fuit, quare hujusce linguae
notitia loca N. T. magis difficilia illustrari possunt:
hanc versionem Maronitæ simplicem, & antiquam no-
minant. Altera est Philoxeniana, quam anno 506 Po-
lycarpus Hierapolitanus Chorepiscopus auctoritate Phi-
loxei Episcopi sui ex Græco, & quidem ad verbum
concinnavit, quæ modo ex Syriaca veteri interpo-
lata est.

Coptica versio sæculo quarto posterior ex græco
facta sequitur lectiones Origenis, Eusebii, Cyrilli,
& Codicum Alexandrinorum. Pariter Aethiopica suas
lectiones habet, de quarum gravitate certum judicium
ferri nequit. Armena versio, quæ pura est, & auc-
toritatem habet, tam ex Syriaco, quam ex Græco
concinnata esse videtur. Gothicæ versionis tam ex
latino, quam græco textu adornatæ fragmenta tantum
superfunt.

Pauca, quæ huc pertinent, de celeberrima Vulga-
ta versione dicenda restant. Plures erant Versiones
latinae; ast ex hisce pluribus unam distinxere veteres,
quam Hieronymus communem vulgatam, Gregorius
M. veterem nuncupavit, cui adjecta est illa N. T. ver-
sio. Hæ versiones erant literales, suis tamen refertæ
variantibus ex diversitate exemplarium ortis, adeo, ut
Hieronymi ætate nullus latinorum interpretum alteri
consentiret. Hinc Hieronymus etiam N. T. correxit
ad

ad græcos Adamantii, & Pierii codices; ast hæc versio longo post Hieronymi obitum tempore auctoritatem nacta fuit, quapropter contigit, ut tam Hieronymiana, quam vetus confunderentur, ac utraque interpolaretur.

Hæc de versionibus, quatenus usum criticum præstant, qui tamen moderatus sit; nam non semper perspicuæ, sed hinc inde dubiæ, & ambiguiæ, & vitiis codicis, quem adhibuit interpres, infectæ. ipsiusque interpretis inscitia intortæ sunt.

Sectio II.

De

Sensu literali.

§. 61.

Ea, quæ de sensu literali generaliter sunt notanda, in parte priori præmisimus; heic tantum specialem eorum ad S. Biblia applicationem spectamus, quem in finem s. scripta in tres classes dividimus, nempe in opera historica, poetica, & moralia.

Caput I.

De

Scriptis historicis.

§. 62.

Scripta historica nobis sunt: Pentateuchus, Josua, Judicum, I & II Samuelis, I, & II Regum, Job, Ruth, Est-

Esther, Estras, Nehemias I, & II Machabæorum, Quatuor Evangelia, & Acta Apostolorum. Fatemur, quosdam ex hisce libris mixti esse argumenti; ast quo ad præcipuam partem in Classem historicorum sunt referendi.

§. 63.

Interpres igitur, qui, ut sensum literalem eum nimirum, quem s. scriptores intendunt, eruat illos accedit, accuratam primo personarum biblicarum notitiam sibi procuret; hanc quam maxime quoad historiam judaicam, quatenus a reliquarum gentium historia separata existit, ex ipsis s. Bibliis, ac ex Josephi Antiquitatibus hauriet, in reliquis capitibus historia profana eidem suffragabitur.

Huic studio jungenda est Chronologiæ notitia, quæ facta historica in certas Epochas, & quantum fieri potest, in annos quoque redigat. Locorum notitiam dabit Geographia sacra, & profana, quam, ne in meram locorum nomenclaturam degeneret, naturalis horum locorum historia comitetur. Dein succedat notitia circum stantiarum, quibus Historia afficitur, & huc perpendi merentur Medicina Veterum, notitia festorum, publici cultus cæremonialis, Religionis principiorum, Consuetudinum, Politix, rei militaris, ac Oeconomix.

Ultimo tandem expendenda est notitia auctorum ubi genuinitas libri discutiatur; & præsertim in hoc examinis genere, quod Introductio in S. Biblia moderatur, & faciliat, magnam Interpres eruditionem fœneretur: non desunt enim, qui contendunt S. Biblia modo esse supposita, modo corrupta, modo fabulosa. Hinc bene indaget in testimonia, queis genuinitas eorum corroboratur, in ipsum libri characterem, an, cum illis circumstantiis, in quibus scriptus esse defenditur, conveniat: præprimis in N. T. ante oculos habeat simplicita-

citatem styli, sinceram auctorum fidem, ac constantiam professionis eorum. Denique in argumenta, quæ ibi pertractantur, inquirat.

§. 64.

Nunc ad auctoritatem Scriptorum, qui nobis hæc Revelationis monumenta reliquerunt: ast, quum illos inspiratos fuisse, & in S. Bibliis Verbum Dei contineri credimus, ac tuemur, a priori certi sumus nil nisi verum in Verbo Dei scripto nobis proponi. Verum, ut is, qui ex adverso est, vereatur f. Scripturam criminari, nexus historicus ab interprete probe exhibeatur, factorum ratio ostendatur, facta conferantur, ipsius relationis modus perquiratur, & vera miracula a factis mirabilibus secernantur, & rigoroſe comprobentur.

Tandem ostendat interpreſ S. Scriptores veritatem & potuisse, & voluisse profari. Fateor horum omnium notitiam plures, easque peculiareſ disciplinas sibi expetere, quæ quidem in Hermeneutica non sunt pertractanda, queis vero interpreſ, si interpretationem f. Bibliorum in se suscipere velit, instructus sit.

§. 65.

Ast non raro contingit, & quidem eo magis, si interpreſ in cortice hæſerit, in S. Bibliis quædam reperiri, quæ primo intuitu sibi contradicere videntur; tunc conciliatione opus est: ad hanc rite instituendam historicæ circumſantiæ sunt considerandæ, quæ difficultatem plerumque tollent.

Hæc obſcuritas oritur, quia unus S. Scriptorum illa facta recenset, quæ alter omiſit, ſive, quia alio referendi modo uſus erat, ille breviori, prolixiori alter; quia, quando res quæpiam pluribus vocabulis compella-

pellatur, unum pro altero ponitur, vel juxta Orientalium consuetudinem nomen aliis vocibus explicatur: quia diversa Chronologia adhibetur ab alio nempe principio numerare incipiendo, annum inchoatum pro pleno sumendo, mensium dies primos, & numeros rotunde magis, quam stincte computando; huic malo medebimur, si expendamus, an de eadem, vel de diversis rebus dicatur; si caveamus, ne diversa facta ob quamdam similitudinem commisceamus, vel, quæ conjungenda sint, separemus. Norma conciliationis sunt textus, qui omni ambiguitate carent.

Caput II.

De

Scriptis poeticis.

§. 66.

Ratione styli pertinent ad Scripta poetica: Prophetarum oracula, Psalmi, canticum, & in quantum styli elegantiam, ac dictionis æstum spectamus Job, & tandem Apocalypsis, licet illa sit historia Ecclesiæ usque ad consumationem Sæculi pertingens, prophetica, sed plena poesi. Hisce ob postremam rationem varia ex reliquis libris adjungi merentur capitula.

Si interpretes styli poetici dotes bene teneat, multis difficultatibus sese expediet, ex hujus enim ignorantia innumeri errores propullularunt. Quæ sint vocum anomalæ in stylo poetico Hebræorum, quæ sint flexiones huic sermoni propriæ, quæ particulae, ac quæ literæ sive Rythmum inducentes, sive in poesi magis frequentes in determinando sensu grammaticali explicentur.

§. 67.

§. 67.

Interpreti origo imaginum poeticarum, quæ duplex esse deprehenditur, explorata sit: excitantur enim a vivida imaginatione, quatenus illa vel ex percepta naturæ pulchritudine incalescit, atque tales perceptiones exprimit, vel ex sublimitate cogitationum, quas cultus religiosus eidem subministrat, abripitur, & tunc omne, quodcunque in Natura sublime animadvertit, in suum objectum congerit. Iniecerunt heic quidam mentionem Hebraicæ cujusdam Mythologiæ; at præterquam, quod hæc thesis auctoritati, qua Verbum Dei scriptum veneremur, repugnat, falsissima quoque est.

§. 68.

Heic quæstio moveri posset, quænam carminum genera in S. Bibliis reperiantur. Videtur, quod ad Epicum referri possint Job, Ruth, Judith, & Apocalypsis, ad Lyricum Psalmi (sed horum non pauci a quibusdam Eruditis generi Dramatico adscribuntur) ad Elegiacum Threni, ad Didacticum, Ecclesiastes, & Proverbia. Quid de Prophetis enunciandum sit, ambigimus; liquet enim eorum oracula ad nullam ex hisce classem pertinere. De Cantico Canticorum, quid statuunt, Eruditi adhuc disceptant. Hæc omnia tamen non impediunt, quominus in quocunque libro incorruptum Dei Verbum contineri asseveremus.

§. 69.

Stylus propheticus quoad dictionem cum poetico convenit; at materia discrepat. Quod in Prophetiis duplex sensus literalis occurrat, merito negamus; quia Verbum Dei adeo inextricabilibus difficultatibus involveretur, ut nova revelatione opus foret: verum typicus sensus cum literalis bene concordat, ut adeo duplicem Vaticiniorum sensum, non quidem duplicem litera-

literalem, sed literalem, & typicum adstruere possimus: esto, quod hujus typici sensus plerumque apud Prophetas indicium non adsit, dummodo alia nobis præsto sint argumenta, quæ illum adesse, æquum interpretem, qui veritatem cordi habet, convincunt.

§. 70.

Dein efformet sibi interpretes hanc Quæstionem. Quænam sunt in Vaticiniis vere prophetica, & quænam illa, quæ futura præfagiunt? Novi plerisque Recentiorum interpretum hanc insidere opinionem temere præconceptionem, quod vera, & proprie sic sumpta vaticinia in S. Bibliis non extent, sed loca tantum, quæ per accommodationem eventibus, qui postea contigerunt, tamquam præfagia adscripta sint, hosce refutare Theologorum est: Interpreter tamen, ut hanc temeritatem coerceat, in Prophetiis magno studio secernat ea, quæ vera prophetica sunt a dictionibus, quas stylus poeticus ornamenti causa exposcit; ea, quæ veros Messiaæ temporum characteres referunt, ab iis, quæ solum statum judaicum spectant; historiam ab oraculis; & quæ jam pertransiunt, ab illis, quæ ventura sunt, & ventura prædicuntur.

§. 71.

Stylus in Prophetiis frequenter utitur iisdem imaginibus, quas equidem interpretatio grammaticalis ad verbum reddat, explicatio vero sensus literalis eas illis notiones subiungat, quas hæ imagines indicant: verum cave, ne imaginem dixeris, quæ talis non sit; multi enim nostræ ætatis percelebres interpretes hoc præjudicio abrepti ex S. Bibliis omnia fustulerunt, quæ immediatum sublimioris Entis influxum saperent, venditant pro locis communibus in suæ hypotheseos gratiam ea omnia; quæ Prophetæ de venturo Messia intelligi voluerunt. Non minus tamen vitium huic oppositum fugiat interpretes, ne nimirum vaticinia ultra justos

stos terminos violenter protendat; quippe non defunt, qui diversa oracula permiscunt, ea ad historiam ubique accommodare fatagunt, & sic Historiæ sua comenta affingunt, ipsa vero vaticinia corrumpunt, aliisque ansam præbent, ut vaticinia quæque non nisi meras accommodationes esse convitientur: quum divina hæc oracula cum historia connectuntur, quædam in illis ad priora, quædam ad posteriora tempora revocentur. Si demum ex historia vaticinium impletum esse non constet, neutiquam præcipitanda est sententia, in tali loco vaticinium non contineri, sed suspendenda, donec vel historia vel ætas lucem eidem affundat.

§. 72.

Occurrit quandoque in tali vaticinio locus obscurior, & tunc videndum est, utrum ex Parallellismo explicari possit. Consistit autem Parallellismus poeticus in tali conjunctione versuum, vi cujus in uno clarius dicitur, quod in altero minus cognosci potuit; hoc autem fit per repetitionem eiusdem vocabuli cum aliis connexi, per Synonyma, per inversionem, quando prius dictum vel retractatur, vel contrarium illi ponitur: est igitur Parallellismus Hebræorum constans quædam membrorum in poemate ad invicem relatio, ubi imagines, & Rhythmus eo ordine, quem chorus, ipsamet auris, & argumentum requirebant, se insequuntur.

Græci artificose magis, quam Hebræi, qui natura delectati sunt, metrum adhibuere, quod quidem in sacris Hebræorum scriptis deficit, abunde tamen per Parallellismum; qui seriem oppositionem, & permutationem, non syllabarum, ut Græci solent, sed conceptuum caussatur, compensatur.

Hic Parallellismus est verbalis, si eadem Phrasis vocibus Synonymis exprimitur, vel oppositis illustratus: realis, si materiæ conveniunt. Huic Parallellismo inquirendo concordantiæ, & annotatio locorum parallelorum

lorum in quibusdam Bibliorum editionibus margini apposita inferviunt. Loca vero parallella vere pro talibus haberi possunt, quæ a diversis S. Scriptoribus simul collaudantur, ac manifestam phrasium similitudinem referunt.

Nimius tamen est heic non nullus interpretum, qui Parallellismum per devia usque insequitur, ut, quod suæ hypothesei alioquin ficulneæ robur adderet, inveniat; talis ubique, quia illum assequi intendit, locum parallellum deprehendit.

§. 73.

Eandem immo severiorem crisin illa Hypothesis, quæ historica quædam Apologis accenset, meretur; sic enim S. Bibliis, quæ nil produnt, quod huic conjecturæ fundamentum sternere posset, apertam vim inferre præsumunt. Hæc Hypothesis enata est ex systemate quorundam interpretum, qui immediatas Dei in hoc universum actiones admittere renuunt, adeoque facta, ubi miracula continentur, naturaliter licet infelici plerumque successu exponunt, aut eorundem relationi historiæ auctoritatem denegant, vtniam meminissent plurima ab intellectu non comprehensa, nihilominus verissima esse.

§. 74.

Denique consideratio characteris, quem quilibet facer vates præferebat, neutiquam negligatur; quippe ejusdem notitia rationem, cur stylo differunt, nos edocet.

§. 75.

Quum Theologia vaticiniorum veritatem probet, & primarium eorum scopum in hoc, ut illam voluntatem,

tem, qua Deus in terra regnum suum stabilit, & fidem, ac religiosas ideas tam propagat, quam perficit, manifestent, constituat; interpretes quoque in illo quam maxime industrius sit, ut nexum vaticiniorum inter se, eventus prædictos relate ad finem, quem Deus intendit, contempletur, & perspicue ostendat, in quam factorum serie hæc vaticinia sint impleta, & finis ille obtentus.

Sic in V. testamento Deus Dominum, ac regem, qui non tantum judaicam Theocratiam, sed universum moderaretur, se exhibuit. Hic loquutus est per Prophetas, viros, qui speciali modo eum repræsentarent, quorum oracula non in tempora proxime futura, sed ultra annorum millia prorogantur, & quorum præcipuus finis est, magnum quemdam virum ex stirpe Davidica oriundum, qui non tantum Israelis, sed & totius mundi felicitatem resuscitaret, cujus regnum æternum foret vaticinari. Hujus regni, quo modo vocatur Basileja tou Theou, modo Basileja non Ouranon, præsagium singulis vaticiniis probetur; præsertim vero in ultima Prophetia, Apocalypsi nimirum, observetur.

Caput III.

De

Scriptis, quæ doctrinam quamdam tradunt.

§. 76.

Hanc classem constituunt Pentateuchus, Psalmi, Proverbia, Ecclesiastes, liber sapientiæ, Ecclesiasticus, & Apostolorum Epistolæ: postremæ quoque continent dogmata Fidei christianæ.

§. 77.

§. 77.

Si libros morales V. T. respiciamus illi continent. præcepta morum brevibus sententiis exposita, prouti orientalium consuetudo fert. Quando scripta moralia interpretamur, studeamus principium eruere, cui superstructa est, doctrina moralis, quæ, si V. Testamenti sit, explicetur, quatenus cum illa morum doctrina congruit, quam Evangelium magis distinctam tradit, quæ consuetudo illius ævi homines ab illa seduxit, quæ ignorantia illam in praxi vitæ communis corrumpit, & quomodo demum homines ad saniora legis præcepta redierunt; explicetur, quomodo Dei consilio magis, magisque hæc morum præcepta sunt manifestata, clarius proposita, & severius inculcata, donec luce Evangelii illustrata fuerunt.

§. 78.

Si talis locus interpreti obscurus sit, fidei analogiam in subsidium advocet, ut per illam locum controversum, & dubium comparet, & eruat.

Est autem Fidei analogia summa doctrinæ revelatæ ex aperissimis scripturæ locis, ac traditione, quæ Ecclesiæ iudicio stabilita est, collecta, tam fidei, quam morum principia continens. In praxi de illa tenendum est:

- I. Nullum fere Dogma fidei, vel morum esse, quod in uno loco obscurum, alibi non planius dictum reperitur. Nemo itaque sibi, aut aliis illudat, ut locum clariorum ex obscuriori suæ hypotheseos gratia explicet. Optime igitur confertur textus cum textu continuo, & conjuncto vel separato, ratione argumenti tamen conjuncto. Si vero talis textus non occurrat, traditio consulatur.

II. Ana-

II. Analogia fidei acceptanda est integra, neque ejus partes sibi invicem sunt opponendæ.

III. Attendendum est ad circumstantias: nempe, quis loquatur, ob quem finem, qua occasione, quo loco, & quonam modo, an veritas quædam ex professo, vel ex incidenti pertractetur, quo tempore, & ad quos demum sermo instituatur.

IV. Quum constet erroneam esse propositionem, quæ veritati, vel revelatæ, vel ex revelatis demonstratæ adversatur, reiicienda quoque est assertio, in qua in mediatas Revelationis veritates impingitur.

V. Reiicienda est interpretatio, quæ verbo Dei tradito repugnat.

VI. Reiicienda est interpretatio doctrinæ adversa, quæ in conciliis œcumenitis sub anathematis poena ad credendam est proposita.

VII. Illa pariter reiicienda est, quam unanimis Patrum consensus improbat.

§. 79.

Interdum quoque textus, cum textu pugnare videtur, & quidem ex loquendi modo a nostro nimis alieno, vel ex contextu diverso, vel ex genio linguæ S. interpreti non satis noto. Talium locorum conciliatio petenda est ex textibus: qui sensum clarum, absolutumque habent, in quibus res ex professo tractatur. Hæc vero conciliationis norma sit certa, & constans, & ex ipsis S. Bibliis petita, quia Scripturæ locus cum alio comparandus, & conciliandus est.

§. 80.

Novum testamentum hoc peculiare habet, ut frequentes occurrant veteris testamenti citationes, videndum igitur est:

I. An textus, qui citantur, in eodem sensu, quem in V. T. habent, sumantur. Nonnunquam enim S. Scriptores sensu accommodatio utuntur; hinc tales sententiæ aliquando liberius adhibentur, præsertim, quando expressis verbis non citatur; ast etiam si expressis verbis citetur, nihilominus tamen sensus accommodatius locum obtinere potest, nisi S. Scriptores in suæ assertionis probationem locum quemdam excitent.

II. Quomodo dignosci queat, an in sensu accommodatio, vel pro assertionem quadam probanda citatio facta sit. Id ex folis formulis non patescere largimur, sed potius ex totius orationis contextu pendendum est. Improbamus heic eorum studium, qui in novo testamento nonnisi meras accommodationes V. T. adstruere laborant.

III. Ex quonam fonte S. scriptores citationes suas allegaverint, an ex hebraico vel græco textu versionis LXX. Observatione colligimus eos plerumque versionem græcæ insistere, non ubique tamen adeo accurate, ut ab illa prorsus non discedant: immo græcum textum hinc inde deferunt, & hebraicum sequuntur. An dissensus hic ob eam causam ortus sit, quasi data opera textum græcum emendare voluissent, non satis liquet, neque de ipso dissensu quod verus sit, etiam si in versione aliud legamus, quum lectio illis temporibus alia esse potuerit. Neque satis liquet eos tunc ex Hebraico citationem excitasse: quando nulla illius loci græca versio præsto fuit.

IV. Qualis sit citandi ratio. Eam cum illa, quæ in libris Doctorum Judaicæ gentis occurrit, eandam fuisse concedimus; quum in N. T. pariter, ac in illorum scriptis locus, ex quo deprompta est citatio, vel non indicetur, summarie tantum recitetur: hic autem citandi modus raro in interpretatione negotium facesset. Nonnunquam non tam verba Scriptoris, quam ideæ ejusdem exponuntur.

V. An illa, quæ accommodata videntur, non in sensu typico rite sic explicari possint, & consequenter accommodationi nullum locum relinquant. Quamprimum enim constat, sensum typicum dari, tunc dispiciendum, an tale tale testimonium, quin textui violentia inferatur, typice explicari queat.

§. 81.

Postremo tandem modus, quo doctrina quæpiam proponitur considerandus est, & est vel dogmaticus, vel parabolicus. Quando veritates dogmatica methodo pertractantur, tunc nexus veritatem ad invicem, & ad unicum principium, cum quo connectuntur eruendus est, quod felicius interpretes præstabit, si integri scripti synopsis teneat, & quia in libris Sanct. methodus scholastica non observatur, ideo pro conficiendo systematico conspectu singulas veritates excerpant, in ordinem redigat, & tunc denuo Scripturam consulat, an hæc propositiones excerptæ, illarumque ordo illi conceptuum seriei, & argumento conveniant, prouti ambo hæc a S. Bibliis exhibentur. Porro attendat, in quonam proprie doctrinæ caput consistit, quæ ad doctrinam stabiliendam tamquam vera argumenta ex natura rei petita, vel tamquam argumenta ad hominem tantum, ut dicuntur, pertinent: huc præcipue scopus auctoris evolvendus est. Attendat præterea, quasnam veritates auctor biblicus supponit, ex quibus suam, quam tradit, derivat, & quænam ex illa confectaria deducuntur.

§. 82.

§. 82.

Si vero sacer scriptor Parabolis utitur, hæ sunt vel propriæ ipsius, vel alterius parabolæ; in omni casu spectanda est doctrina, quæ per illas inculcatur, & modus, quem Parabola servat, ex quo dignosci potest, quousque illa sese extendat.

Ceterum usus ope Parabolarum docendi apud Orientales frequentissimus est; illi enim non tam operosam argumentationem, quam vividam veritatis propositæ exhibitionem desiderant, & alacrius eorum ingenium citius veritatem pervidet, licet hæc demonstrationis rigore destituitur.

Sectio III.

De

Sensu typico.

Caput I.

De

Sensu vere typico.

§. 83.

Si revelatio datur, tunc venturus Messias præcipuum illius objectum est, quapropter illa tota quanta ad hunc scopum collimet, & ut finem hunc assequatur, revelatio non tantum vera, & expressa hujus Messiae vaticinia comprehendat; verum etiam quæcunque dispositiones, quæ juxta ejus normam & præcepta positiva sunt institutæ, nisi immediate mores afficiant, ad hunc venturum Messiam hominum mentes præparent. Propterea legis cæremoniæ tandiu observandæ erant, donec manifestata veritas symbola quæque superflua redderet. Antea necessario Patribus omnia in figuris contigerant, omnia necessario ex dispositione nimirum divina relationem quamdam modo magis, modo minus apparentem ha-

buerunt. Hinc de Messia jure optimo effatum valet, quod non solum omnes Prophetæ vero vaticinio illum prænunciarint; sed omnia propter illum facta, & scripta fuerint. Ex hisce consequitur veros in V. T. typos, veraque symbola venturi Messiae deprehendi.

§. 84.

Hæc Symbola vel sunt rei, vel personæ Symbola; adeoque non tantum Messias; sed etiam præcipue ejus dispositiones per illa denotari possunt. Porro horum Symbolorum subjecta denuo sunt res vel personæ; adeoque non tantum per legis cæremonias, sed etiam per illustres judaicæ gentis viros Messias tamquam, si ita loqui fas est, per vaticinia realia prædici potuit.

§. 85.

Hæc necessario præmittenda erant, quum a plurimis, qui nostro ævo in Exegesi desudant sensus typicus in controversiam vocetur, & solus literalis, & quidem stricte literalis admittatur.

§. 86.

In explicatione typorum, quando res sunt Symbola, interpretes omni studio annitatur, ut facilem eorum explicationem præbeat, ut ostendat, quatenus cum principiis fidei, & morum cohæreant, & per illos religionis conceptus sint formati, stabiliti, propagati, & clarius expositi, ut lectores, & auditores doceat, quonam ordine hæc Symbola populo tradita sint, & denique ut moneat, quos fines, eosque sublimissimos Deus infinite sapiens per institutionem cultus typici consequutus sit.

§. 87.

Si vero personæ sunt symbola, tunc exponat, in quonam similitudo eorum cum Messia consistat, & quousque sese extendat; nec non animadvertat, quod per hosce viros realis quidam nexus, qui vetus, & novum fœdus conjungit, perduret, adeo ut expectatio venturi Messiae, neque in rudi hoc populo oblivione aboleri potuerit.

§. 88.

§. 88.

Sed quemadmodum in assignandis hisce typis non nimium difficiles simus, sic quoque nimiae liberalitatis notam refugiamus. Hinc; ne in illis dijudicandis ad dexteram, vel sinistram deflectamus, regulæ quædam statuendæ sunt, ad quarum ductum discernere valeamus, an cuidam loco literalis vel typicus sensus subfit. Sequentes regulas recenset Seemiller in suis institutionibus;

I. Omnia illa V. T. loca præter literalem sensum habent typicum, quæ a sacris N. T. scriptoribus alteri cuidam rei, vel personæ, quam illi, cui literaliter in V. T. conveniunt non tam applicantur, quam tribuuntur.

II. Quando nomen rei, vel personæ alicubi in scriptura commemoratæ, alteri cuidam rei vel personæ a quodam scriptore sacro tribuitur, illa respectu hujus fuit figura. Probe tamen sunt utriusque rei vel personæ circumstantiæ expendendæ, & ratio investiganda, ob quam typum adesse defendimus, qui in tantum assumendus est, quantum similitudo deprehenditur.

III. Legis veteris sacrificia, & cæremoniæ eorum, quæ in N. T. contingerent, figuræ fuerunt; quia S. scriptores N. T. asserunt legem veterem umbram novæ fuisse. Caveat tamen interpretes, ne minutias quascunque usque in pulveres dissecet.

IV. Quando rei, vel alicui personæ ea prædicata, quæ illi non conveniunt tribuuntur, recte enunciatur, rem illam, vel personam alterius figuram fuisse. Quapropter textus typo literaliter quidem, non tamen quoad integram suam extensionem attribuendus est.

§. 89.

Sensus typicus ratione objecti potest esse Allegoricus, Tropologicus, & Anagogicus. Sensus allegoricus in rebus fidei typice significatis quærendus est: tropologicus, sive moralis, in rebus, quæ ad morum doctri-

doctrinam pertinent; & anagogicus, in illis, quæ statum vitæ futuræ attingunt.

Caput II.

De

Sensu accommodatitio.

§. 90.

Sensus accommodatitius est applicatio verborum ad designandam rem, quam scriptor per illa præcise non intendit. Hisce applicationibus, quæ sensum biblicum proprie haud constituunt, veteres mirifice delectati sunt; attamen improbandus non est, quum ipsimet S. scriptores eodem hinc inde, rarius tamen, quam præsumitur, ceu argumento ad hominem utantur, modo, ut fidei, dogma distinctius tradant, modo ad virtutis studium incitent, modo piæ religioforum quorundam Judaeorum, qui biblicis textibus suas sententias exornare amarunt, consuetudini satisfaciant.

§. 91.

Si interpretes illo uti velit, sequentes teneat canones:

- I. Ne ullam accommodationem, qua S. Bibliis irreverentia irrogetur, moliatur.
- II. Si textum applicare velit, curet, ut rationabiliter id agat, neque Scripturam S. in sua deliria intorqueat, alioquin irrisoribus amplam cavillandi materiam sufficeret.
- III. Ut dicat se per accommodationem hunc vel illum textum transtulisse, vel eum sic ponat, ut hæc applicatio cognosci queat.
- IV. Ut parcus sit in accommodando; quippe sensum verbi Dei non suum exponat.

§. 92.

§. 92.

Hic sensus accommodatitius est mysticus, quando verba scripturæ alteri sensui spirituali, qui rem religiosam pro objecto habet, applicantur; & tunc iterum in allegoricum, tropologicum sive moralem, & anagogicum abit: vel striete accommodatitius est hic sensus, quando verba scripturæ, cuicunque alteri rei quam spirituali applicantur.

§. 93.

Ad hunc sensum mysticum pertinet Judæorum Cabbala, quæ ceu a Mose tradita illorum legem oralem constituit, & circa illa legis mysteria, quæ ex verbis, litteris punctis &c. eliciuntur, versatur. Hujus Cabbalæ tres species numerantur.

Prima est eorum Judæorum, qui ante Christum vixerunt, quam ex Judæorum libris Joannes Picus Mirandula christianis aperuit. Continet mysticam, & secretam scripturæ expositionem, non scriptam, sed ore traditam, eamque non omnibus, sed senioribus, & sapientioribus. Hanc volunt Mosen primo a Deo in monte Sinai accepisse, quam Josue tradidit, hic vero LXX senioribus, hi Prophetis, a quibus Efras, & Synagoga magna, & ab his Rabbini, & Judæi hodierni, quasi per manus habuerunt.

Alia species Cabbalæ est, quam practicam vocant, quæ ab omnibus ut magica, & illicita damnatur, quum e litteris vel verbis scripturæ detortis & arcanis quibusdam inde elicitis Judæi quidam se Angelis familiares reddere, miracula posse patrare, morbos fugare, & Dæmones pellere opinantur.

Tertia species Cabbalæ apud Judæos recentiores specialiter Cabbala dicitur, & ludit in literis, punctis, accentibus, & scripturæ verbis ex variis permutationibus combinationibus, abbreviaturis, vel ex literarum figura, vel valore arithmetico mysticos sensus eliciendo, & mysteria plerumque inania excogitando.

§. 94.

§. 94.

Speciei hujus tres subspecies referuntur. Prima est Gematria: vox origine græca; heic tamen usurpatur ad denotandam arithmeticam literarum supputationem. Secunda species dicitur Notaricon, vi cujus per compendium literarum singulæ literæ alicujus dictionis totidem verba significant, quæ easdem literas vel initiales, vel finales habent. Tertia species est permutatio, qua eodem literarum numero retento eas eodem ordine manente aliter componunt, vel mutato ordine transponunt, vel certam Alphabeti combinationem cum aliis permutant.

Hujus Cabbalæ auctores certe non sunt alii nisi superstitiosi Rabbini: horum quidam sunt ante talmudici, plerique vero recentiores. Aequissimum de illis tulit judicium Aben Esra præf. in Leg. qui assimilat tales interpretes noctuis qui in literalis sensus splendore cæci sunt, at in mysteriorum tenebris perspicaces.

§. 95.

Ad hunc sensum accommodatitium illud interpretandi genus, quod critica Philosophia Hermeneuticæ inferre molitur, moralis interpretatio pertineret vi cujus S. scripturam ita interpretemur, vt sensus illi subditus cum vniuersalibus & practicis religionis pure rationalis regulis concordet; etiamsi hæc interpretatio ad textum relata coacta videatur, & sit. In hac Theoria multa supponuntur, quæ neutiquam concedi possunt, consequenter ipsam Theoriam evertunt: ast ea heic allegare nostri instituti non est; sed eorum recensitionem, ac rigidum examen Theologis relingimus.

M A T E R I A

AD

DISPUTANDUM EXPOSITA,

QUAM DEFENDET

ADM. REV. REL. DOCTISS. AC EXIMIUS

D. P. VALENTINUS STOELZER,

CAPITULARIS OBERALTACENSIS LL. DD.
AUDITOR.

ANNO 1798 DIE MENSIS

IN

MUSAEO OBERALTACENSI.

M A T H I A

AD

DISPUTANDUM EXPOSITA

QUAM DEFENDIT

ADON. REV. REL. DOCTISS. AC EXIMIIUS

D. E. VALERIANUS STOLZ

CAPITULANS ORDINARIUS LL. DD.

AUDITION.

ANNO 1798 DIE 10 MENSIS

IN

MUSEO OBSERVATORII

In tradendis linguis orientalibus methodum scholasticam fastidimus; quapropter theses excerpere super-
vacaneum rati integram versionem subiicimus, quæ,
ubi a vulgata discedimus, ipsa distincte profatur, &
materiam opponendi subministrat.

In adornanda versione germanicum idioma in
amoribus fuit; nam quædam, si energia retineatur,
latine reddi omnino nequeunt. Rogamus tamen DD.
Opponentes, ut in proponendis dubiis latino sermone
vtantur, quem & nos responsuri sequemur.

Gen. Cap. I.

Zuerst schuff Gott den Himmel, und die Erde:
aber die Erde war überfluthet, und unentwickelt;
auch war Finsternis über den Fluthen, und der Sturm
wogte das Wasser auf. Da sprach Gott: Es werde
Licht. Da ward Licht, und Gott erkannte, daß das
Licht gut feye. Gott schied also das Licht von der
Finsternis: denn rief Gott dem Lichte zu: Tag
zur Finsternis aber rief er: Nacht. So wurde es
es Abend, und wurde Morgen. Ein Tag.

Dann sprach Gott: Es werde eine (ansgebreitete) Decke * in der Mitte des Wassers, und scheide Wasser vom Wasser. Da machte Gott die Decke, und schied das Wasser, welches unterhalb der Decke ist von dem Wasser, welches oben an der Decke ist. So geschah es, und Gott rief der Decke zu: Himmel. Nun wurde es Abend, und wurde Morgen. Der zweyte Tag.

Dann sprach Gott: Es fliesse das Wasser, des unterhalb des Himmels ist in einem Ort zusammen, und es erscheine das Trockne. So geschah es; da rief Gott dem Trocknen zu: Erde, und dem Zusammenflusse des Wassers rief er zu: Meere. Da sah Gott, dafs es gut seye. Ferners sprach Gott: Es lasse die Erde Gras, und Pflanzen, die Saamen tragen, Fruchtbäume, die nach ihrer Gattung Früchte bringen, welche ihren Saamen, der auf die Erde (falle) in sich enthalten, hervorkeimen, und so geschah es: denn die Erde liefs Gras, und Pflanzen, die Saamen tragen, und Fruchtbäume, die Früchte bringen, welche ihren Saamen nach ihrer Gattung in sich enthalten, hervorkeimen. Da sah Gott, dafs es gut seye. Nun wurde es Abend, und wurde Morgen. Der dritte Tag.

Dann sprach Gott: Es werden Lichter an der Decke des Himmels, welche den Tag von der Nacht scheiden, und sie sollen die Zeiten bestimmen sowohl Tage, als Jahre. Ferners sollen auch Lichter seyn an der Decke des Himmels, damit sie die Erde erleuchten. So geschah es. Gott machte also zwey grofse Lichter, das gröfsere Licht zum Beherrscher des Tages, das kleinere Licht aber zum Beherrscher der Nacht, dann noch die Sterne; darauf setzte sie Gott an die Decke des Himmels hin, damit sie die Erde erleuchteten, dann auch Tag und Nacht beherrschten, und die Gränze zwischen Licht, und Finsternifs wären: da sah Gott, dafs es gut seye. Nun wurde es Abend, und wurde Morgen. Der vierte Tag.

Dann

Dann sprach Gott: die Gewässer sollen wimmeln von kriechenden, lebendigen Thieren, und der Vogel fliege über die Erde unterhalb der Decke des Himmels hin. Gott schuf also die großen Crocodile **, und jedes Thier, das athmet, und kriecht, von dessen Geschlechtern die Gewässer wimmelten, wie auch alle Geschlechter der gefiederten Vögel. Da sah Gott, daß es gut seye. Dann segnete sie Gott, indem er sprach: Seyd fruchtbar, und vermehret euch, und füllet die Gewässer der Meere an, auch der Vogel vermehre sich auf der Erde. Nun wurde es Abend, und wurde Morgen. Der fünfte Tag.

Dann sprach Gott: Die Erde bringe lebendige Thiere nach ihren Geschlechtern hervor, zahme und kriechende Thiere und alle Gattungen der wilden Thiere. So geschah es auch: denn Gott machte die wilden Thiere nach ihren Geschlechtern, wie auch die zahmen Thiere nach ihren Geschlechtern, und ebenfalls alle Würmer der Erde nach ihren Geschlechtern; und Gott sah, daß es gut seye. Dann sprach Gott: Laßt uns Menschen, nach unserm Bilde, uns ähnlich machen; diese sollen über die Fische des Meeres, und die Vögel des Himmels, wie auch über die zahmen Thiere der gesammten Erde, und über jeden Wurm, der auf der Erde herumkriecht herrschen. Gott schuf also den Menschen nach seinem Bilde, ja nach dem Bilde Gottes schuf er ihn: doch als Mann und Weib schuf er sie. Darauf gab ihnen Gott den Segen, auch sprach Gott zu ihnen. Seyd fruchtbar, vermehret euch, und bevölkert die Erde, macht sie euch unterwürfig, herrscht über die Fische des Meeres, über die Vögel des Himmels, und über jedes lebende Thier, das auf der Erde kriecht. Ferners sprach Gott: Sehet, ich gab euch alle Pflanzen, die nur immer auf der Erde ihren Saamen austreuen, auch jeden Baum, der ein Fruchtbaum ist, der Saamen trägt, soll euch zur Speise seyn, jedes Gewild der Erde, jeder Vogel des Himmels, alles was auf der Erde kriecht, das einen lebendigen

digen Odem In sich hat, jede grünende Pflanze sey euch zur Speise. So geschah es auch. Nun befah Gott alles, was er gemacht hatte, und sich, es war vortrefflich. Dann wurde es Abend, und wurde Morgen. Der sechste Tag.

So waren nun Himmel und Erde, und all ihr Heer *** vollendet: Gott hatte also am siebenten Tage sein Werk, das er machte, vollendet. Da ruhte er am siebenten Tage von allen seinen Werken, die er that; auch segnete Gott diesen siebenten Tag, und heiligte ihn, weil er an ihm geruhet hatte von allen seinen Werken, die er durch seine Macht hervorbrachte.

* Atmosphäre.

** Wasserungeheuer.

*** Sterne.

Caput 49.

Jakob berief seine Söhne, und sprach: versammle euch, ich will euch dann verkünden, was euch in späteren Tagen begegnen wird. Kommt her, und hört ihr Söhne Jakobs, hört euern Vater Israel.

Ruben, du, mein Erstgebohrner, du meine Kraft, und der Erstling meiner Stärke! Dein ist der Vorzug an Würde, und der Vorzug an Macht. Doch wie das schäumende Wasser hineilt, entwindet dir dein Vorzugsrecht: denn du bestiegst das Bett deines Vaters; dort hast du deine Würde verlohren. — Mein Bett hat er bestiegen.

Simeon

Simeon und Levi! Brüder sind sie, Mordanschläge sind ihre Eheverträge. Ich will nicht Theil haben an ihrem Blutanschlage, und in ihrem Bunde soll meine Größe nicht verherrlicht werden: denn in ihrer Wuth haben sie Männer gemordet, und in ihrem Frevel Stiere entnervt. Verflucht sey ihre Wuth; denn sie ist erschrecklich, und ihr Zorn, denn er ist hart verhalten. Vertheilen will ich sie in Jakob, zerstreuen will ich sie in Israel.

Jehuda, du (bist es, dem der Vorzug gebührt) dich sollen Brüder ehren, deine Hand sey auf dem Nacken deiner Feinde. vor dir sollen sich bücken deines Vaters Söhne. Jehuda! Du junger Löwe! vom Raube mein Sohn bist du groß geworden. Er hat sich geworfen, er hat sich hingestreckt, wie ein Löwe, wie ein muthiger Löwe, wer reitzt ihn auf. Nie wird der Herrscherstab von Jehuda weichen, nie ein Führer aus seinem Stamme (mangeln), bis endlich jener Enkel * kommt, dem alle Völker gehorchen. An den Weinstock bindet mein Sohn sein Füllen, an edle Reben seine Eselin. Im Weine wäscht er sein Unterkleid, im Blut der Trauben seinen Mantel. Vom Weine glänzendes Auges ist er, weiß an Zähnen vom Milch.

Sebulon wird am Vfer des Meeres wohnen; er an dem Hafen der Schiffe, und seine Gränze an Sidon.

Issachar ein knochichter Esel, der zwischen zwei Tränkrinnen ruht. Er sah die Ruh ist angenehm, und die Gegend schön: er beugte also die Schulter zum tragen, und war der Frohne dienstbar.

Dann soll sein Volk richten, wie eine der andern Zünfte Israels. Dann sey eine Schlange auf dem Wege eine Wurfschlange auf dem Fußsteige, die das Ross in die Ferse beißt, daß der Reuter ruckwärts herabstürze. Jehova, auf deine Hülfe vertraue ich fest.

Gad!

Gad! Schaaren sammeln sich wider ihn, aber er wird im Rücken sie anfallen:

Aus Ascher kömmt oelreiches Brod, und dieses wird selbst Königen Leckerbissen geben.

Naphtali eine schießende Terebinthe; die schöne Sprossen hervortreibt.

Zweig einer fruchtbaren Joseph! der Zweig eines Fruchtbaums an der Quelle, seine Sprossen ranken sich an der Mauer hinauf. Geängstigt haben sie ihn, sie schossen auf ihn, sie haßten ihn die Pfeileversender. Aber sein Bogen blieb fest, und gelenkig seine Arme und Hände von den Händen des Heldengottes Jakobs, vom Namen des Hüsters des Israel am Steine, von deinem Vatersgott, der dir ferners beystehen soll, von dem Allmächtigen, der dich ferners segnen soll mit den Segnungen des Himmels von oben, und des unten liegenden Meeres Segungen, mit den Segnungen an Mutterbrüsten, und an Mutterleibern. ** Die Segen deines Vaters übertreffen die Segen der Urgebürge, ja sogar die Erwartungen der Hügel der Vorwelt. Sie sollen seyn über dem Haupte Josephs, über dem Scheitel des Kronenträgers unter seinen Brüdern.

Benjamin ein Wolf, er wird am Morgen rauben, den Raub aufzehren, und am Abende die Beute theilen.

* Sohn. ** Die Segen deines Vaters nähern sich den Segen der Urgebürge, (gränzen) an die Erwartungen der Hügel der Vorwelt.

Psalm. 104.

Du meine Seele preis Jehova.
Unendlich groß bist du o Herr, mein Gott!
Mit Herrlichkeit, und Würde angethan,
Umhüllt mit Licht gleich einem Mantel:
Und dehnt den Himmel aus, wie eine Decke.

Auf Wasser baut er seinen Söller,
Auf Wolken fährt er seinem Wagen,
Eilt auf des Windes Fittigen,
Er sendet Stürme seine Bothen,
Und flammend Feuer seine Diener.
Die Erde gründet er auf ihre Veste,
In Ewigkeit wird sie nicht wanken,
Abgrund umgiebt sie wie ein Kleid.

Auf Bergen steh'n noch Wasser;
Doch sie entflieh'n vor deinem Droh'n,
Fliehn zitternd deine Donnerstimme.
Gebürge heben sich empor, die Thäler sinken
Hinab an jenen Ort, den du für sie gegründet.
Dem Wasser setztest du die Gränze,
Es überströmt sie nie, kehrt nie zurück
Die Erd' zu überfluthen.
Du machst die Quell' im Thale strömmand;
Sie wallt durch Berge hin,
Sie trinkt des Feldes Thiere,
Und stillt der wilden Esel Durst;
Der Lüfte Vögel wohnen über ihr,
Und singen aus dem Laub des Baums hervor.
Von deiner Höhe aus befeuchtest du die Berge
Die Erde sättigt sich von deiner Werke Frucht.
Du lässest Gras für zahme Thiere wachsen,
Und für der Menschen Diener kraut;
Damit du Brod vom Felde schaffest,
Und Wein des Menschen Herz erheitere;
Damit vom Oel' sein Antlitz glänze,
Und Brod des Menschen Herz erquicke.

Dein

Dein Baum, die Ceder Libanons von dir gepflanzt
Schwillt voll vom Safte,
Die Ceder Libanons, worauf die Vögel nisten.
Auf hohe Tannen baut sein Nest der Habicht,
Des Steinbocks Wohnungen sind höhere Gebürge,
Und Felsenritzen sind der Springmaus Zuflucht,
Den Mond schuffst du zum Maafs der Zeiten;
Die Sonne kennt den Untergang;
Die Finsternis führst du herauf,
Und grauenvolle Nacht ist da.

In Menge stürzt aus Wäldern das Gewild,
Zum Raub der junge Löw hervor; er brüllt
Und fordert Speise von dem Höchsten.
Es geht die Sonne auf, sie weichen,
Und lagern sich in Höhlen.
Zur Arbeit geht der Mensch hervor,
Hervor zu seinem Tagwerk bis am Abend.

O Herr wie viele sind wohl deiner Werke!
Mit Weisheit schuffst du alles.
Von deinen Schätzen ist die Erde voll.
Diefs Meer ist groß, hinab am Ufer unabsehlich!
Da wimmelt es von Thieren.
Von Thieren klein, und groß.
Dort eilen Schiffe hin, Seehunde dort,
Die du zum Spiel im Meere bildetest.
Von dir erwartet alles Speise
Und Speise zur bestimmten Zeit von dir.
Du giebst sie ihnen. und sie sammeln;
Du öffnest deine Hand,
Und alles ist von deiner Güte satt.
Du birgst dein Angesicht, in Angst gerathen sie:
Den Odem nimmst du ihnen weg,
Sie hören auf zu athmen, kehren
In ihren Staub zurück.
Du hauchest, und dein Hauch belebet sie;
Der Erde Antlitz wird von dir verjüngt.

Jehovas

Jehovas Herrlichkeit bleib ewig,
Er mag sich seiner Werke freuen.
Die Erde blickt er an, sie bebt;
Berührt die Felsenspitzen, und sie rauchen.
Mein Leben durch will ich Jehova singen,
Mein Daseyn durch mit Saitenklang ihn preisen.
Mein innig Lied sey ihm gefällig,
Jehova meine Freude.
Vergehen sollen sie.
Die Gottesläugner auf der Erpe
Der Frevler Daseyn werde nichts,
Du meine Seele preis Jehova!
Ja preiset ihn den Herrn.

Rhytmum negligere debuimus, quia versio literam premit.

By virtue of the above, the following is the result of the examination of the above-mentioned documents, and the same are hereby certified to be true and correct copies of the original documents on file in the office of the Secretary of the Interior.

Atzenberger, Florian, / Stelzer, Valentin / Stelzer, Valentin

Brevis conspectus institutionum hermeneuticae

Straubingae 1798

Diss. 171

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10839885-6

VD18 14390302-003